

Foiă enciclopedică literară lunară.

ADMINISTRAȚIUNEA:
ȘOIMUȘ (POSTA: NAGY-SAJÓ).

ABONAMENTUL:
PE AN 6 FL. (15 FRANCI)

REDACTIUNEA:
RETTEG (RETEAG).

Onorat public cetitoriu!

Vor fi mulți, pôte, cari se vor miră de cutezanța noastră, de a scôte o Revistă nouă, în timpurile aceste critice, când dispar una după alta foile și revistele noastre.

Mulți vor crede pôte, că vanitatea de a figură ca editori și redactori, ne face se întreprindem acest pas, mulți vor fi pôte și de aceia, cari vor crede, că rîvna de câștig material, ne îndemnă la acest pas.

Dar suntem siguri, că nu toți bunii cetitori ne vor judeca astfel.

Vor fi unii și încă mulți, cari vor sci că de bună sémă în noi vanitatea nu are loc; ér cumcă de veniturii materiale, din întreprinderi cu Reviste române literare, nu pôte fi vorba, credem că o scie fie cine.

Se va întreba decî bunul cetitoriu, și cu drept cuvânt, că ce ne îndemnă se cutezăm a începe edarea acestei Reviste, care — după cum fie-cine se pôte convinge din broșura presentă — reclamă lucru mult și spese mari? Étă răspunsul la acésta întrebare :

Ne-am simțit datorî față de némul nostru a-i tinde și noi, după putință, un mijloc de instrucție și distracție, cum mulți înainte de noi au făcut și mai mulți în urma noastră vor face. Vom dá ce putem, puțin dar cu inimă bună. Articiii, ce vor apăre în Revista noastră, vor avé numai tendințe moralisátore, vor fi instructivî și distractivî. Ér ilustrațiunile vor representá persóne binevoitóre némului nostru, ținuturi, localuri și institute românesci culturale și economice, precum și fotografiî de tipuri țărănesci, de unde se se vedă portul nostru național.

Vom publicá drept aceea poesii, novele, schițe, copii de pe natură, piese teatrale, literatură poporală și clasică de tot soiul.

Vom face și micî recenziuni despre opurile ce ne vor încurge, ca se scie publicul nostru, care sunt demne de abonat și cetit, și care nu.

In fine, ne vom dá tótă silința, ca Revista Ilustrată se fie démnă de a fi cetită și pusă de alătura cu cărțile cele mai plăcute ca fond și formă.

Cu speranța, că Onoratul Public ne va sprijinî moralicesce și materialicesce la susținerea »Revistei Ilustrate« ne însemnăm cu tótă stima

Ioan Baciú,

editor.

Ion Pop Reteganul,

redactor responsabil.

31490.

Biblioteca Județeană ASTRA

31490P

Progresul Românilor în orașul Bistrița.

Progresul și regresul cuiva e de două specii: material și moral. În multe cazuri aceste stau în raport drept. Bunăstarea materială a unei familii se vede numai decît; o tradăză locuința, supraedificiile, uneltele de lucru, îmbrăcăminte și . . .

*Uită-te la mine-n față,
Și mă 'ntrebă de viață!*

Așa și bunăstarea materială a unei comune; ér cea morală o tradăză și mai evident instituturile ei culturale, școlele, bisericile ș. a.

Călătorind prin comune cu totul necunoscute, conchidem, din ceea ce ne ved cești doi ochi, la starea materială și morală a acelora; și nu ne înșelăm mai nici odată. »Ce ved ochii, crede inima«.

Unde vedem locuințele ómenilor înalte, luminate, curate; unde pe lângă ele vedem șuri și grajduri și multă strînsură de bucate și nutrețe, acolo-i bunăstarea materială; unde în mijlocul comunei vedem ridicându-se școle, biserici frumoșe, pompoșe, acolo bunăstarea morală a comunei nu lasă nimic de dorit.

Să privim puțin, dar de aproape pe Români noștri din Bistrița, și să vedem ce părere ne vom face despre ei, pe baza cu noscințelor câștigate prin intuițiune proprie, nu din auđite.

În orașul Bistrița aflăm ađi trei advocați români, vre-o 5 fii-țori advocați români, 2 medici români și vre-o 10—15 ampioiați români împărțiți pe la deosebitele oficii; mai toți au casele lor proprii, sunt dar legați de acest oraș. Aci este și banca »Bistrițiana«, care asemenea își are edificiul propriu și care stă în ajutoriul celor necăjiți, dându-le bani sub condițiunile cele mai favorabile pentru debitorii. În oraș mai aflăm și câți-va măestrii români.

În suburbiele Bistriței aflăm un popor român bine nutrit și bine îmbrăcat, locuind în case frumoșe, luminoșe, înalte, sănătoșe. *)

Tóte aceste sunt semne de bunăstare materială, sunt semne de hárnicie și cruțare.

Dar óre cum stau Români din Bistrița din punct de vedere moral? Ce tradăză la o comună bunăstarea ei morală? Care sunt centrele, ce întrunesc pe Români din Bistrița de tóte stările? — Sunt biserica și școla.

În biserică se adună bogat și sêrac, mueri și bărbați, moșnegi și copii, cãrturar și necãrturar, spre a mulțami bunului D-đeu

de darurile primite și de a se ruga pentru altele nouă. Și români din Bistrița au astfel de locașuri, încat se pot mândri cu ele, pot mulțami lui D-đeu din tótă inima, că i-a învrednicit a le avé. Au biserică frumoșă, cu preot vrednic și au școlă frumoșă cu 2 puteri didactice.

Dar nu tot așa au stat Români din Bistrița, cum stau ei astăđi.

Să ne luăm ostenéla a-i privi cum erau ei pe la anul 1700.

Pe atunci erau în Bistrița câteva familii de Român necăjite, asuprite, sêrace, fără siguranță de pe o đi pe alta; ađi erau aci, mâne póte că li-se surupa bordeiul și-i alungă, de nu îndurá ceva și mai réu. Nu aveau pe nime din neamul lor, care să-i apere, să-i ajute; nici biserică nu aveau, că și de au avut póte — când-va, acum nu aveau. Nici un modru nu aveau să și facă biserică.

Atunci pe la anul 1700, le donă comuna română bisericăscă din Cușma o bisericuță vechiă, mică de lemn și Români bistrițeni o aduseră și o puseră »la hrubi«.

(Biserica cea vechiă.)

În acéști bisericuță se adunau la rugăciune — când le era permis a locui prin apropierea orașului, până la anul 1795, când se milostiviră români din Bistrița Bârgăului a le doná o biserică tot de lemn, dar mult mai bună, mai frumoșă, mai spațioșă, pe care o aședară aproape de strada Năsêudului.

Lângă acéști biserică făcură de o parte casele parohiale, ér de altă parte școla, firesce nu atunci, ci târđiu în cóce. În acéști biserică se adunau ei la rugăciune timp chiar de o sută

de ani. Ear la anul 1895 le succese a cumpêra cu 36.000 fl. o biserică pãrășită dela piariști, care-i în oraș în lăuntru, vis-à-vis de casa comitatului, în piața de lemne.

Dar când o cumpêrară, nu era așa, cum este astăđi; mult au trebuit să tocmescă, să repareze, până o puseră în starea, ce se vede. Dar ce nu póte face un popor brav și harnic, cum e cel din Bistrița? Ce obstacule n'ar învinge, dacă are în frunte atâția bărbați culti și cu tragere de inimă, cum au bistrițeni.

Cine își reamintese: cum au stat români din Bistrița la 1700, și vede cum stau ađi, acela de bună sémă va esclama: Ei n'au fost mai nimic, ađi sunt ceva, dar vor fi și mai mult decăt sunt astăđi, numai să le țină D-đeu hárnicia și cruțarea, onestitatea și buna înțelegere, ceea-ce tot omul de omenie li-o si doresce din tot sufletul.

În Bistrița sunt: 1900 Români față de 6800 streini.

No: a culegătoriului.

Ștefan-Vodă.

*Prin Suceava, Vodă Ștefan, într'o đi de primăveră,
Cu boieri bêtănă ai țerii și hatmanî treceau cãlări.
Iată'n drum, pe-o stradă strîntă ei p'un mort întâmpinări,
Un sêrac! Nici lume 'n urmă, nici măcar făclii de cêra
Și nici plâns ca la 'ngropări.*

*Un copil ducea o cruce; și 'ngânând cântarea sfântă
După el bêtănul preot, vine 'ncet în sfântu-i port;
Duc pe umeri patru ómeni un sicriu sêrac și cântă. —
Ștefan își opresce calul și de milă se 'nspăimântă
Cât de singur e acest mort!*

Jlöwy Wien

(Biserica cea nouă din Bistrița.)

El descălecă și-ascvêrle straiul, ce de-argint străluce,
Unui pagiu el lasă calul și s'apropie grăbit
De sicriu, și urmând sicriul, umilit își face cruce
Și purtând în mână coiful, după mort încet se duce
Ca dup'un amic iubit.

Sfetnicii și oștenii țării stau mirați și n'au putere
Să 'ntelégă cine-i mortul cel necunoscut ca viu,
Ved în capul gol pe Ștefan și sdrobot ca de-o durere: —
Iși descoper și ei capul și s'apropie 'n tăcere
Și se duc după sicriu.

Și cu gură făr' de răsuflet stă mulțimea 'ntîmpinată
De acest mort urmat de Voda și de curtea sa, pe drum;
Nici ei nu'nțeleg convoiul, dar pornesc cu el de-odată.
Și mulțimi mereu s'adună spre mulțimea adunată,
Nesciind de ce și cum.

Și pe stradele Sucevei, înorate-acum de jale,
După mortul fără nume se strecoră lungul șir
De popor, de Domn și sfetnici și de oștenii în albe zale;
Pe-un necunoscut din lume îl petrece-o lume 'n cale
Spre mormântul strîmt și jalnic dintr'un colț de cimitir.

Și de-asupra grópei Ștefan, cu boierii ce-l înconjură,
Ia sicriul și-l aședă pe frânghie. Și-n mormânt
Insuși el, prindend frânghia cu alți trei, încet scoboră
Mortul în pământ, el însuși peste mort de 'ntăia óră
Svîrle-o mână de pământ.

Spre popor apoi se 'ntorce: »De-ați venit aici cu mine,
Nu întrebați ce mort e 'n grópă, prietin orî dușman al meu.
Om a fost, și'n césul morții noi se dăm ce se cuvîne
Omului. Ér unde merge, sufletu-i găsescă bine
Și se-l ierte Dumneđu!»

Și 'n genunchi se rógă Ștefan, ér popori'ntreg rostesc
In genunchi un Tatăl-nostru, și e sfânt murmurul lor,
Astfel codrii-și cântă psalmii, când frunđușul se clătesce,
Ér de-asupra lor în aer Duhul Domnului plutesce
Cel A-tot-stăpânitor.

Nu'ntrebați ce mort e 'n grópă! Răsărîrea unei spume
Nu e volnică: ea-și are rostul hotărît de cer!
Când tu cređi că n'ai pe nimeni, frați tu ai o 'ntrégă lume,
Mila lor e Dumneđuul cel ce alt-fel n'are nume
Pentru cei ce plâng și pier.

George Coșbuc.

Biserica Curtea de Argeș.

Tuturor ne este cunoscută frumoasa legendă a acestei biserici; toți am cetit orî auđit încă ca prunci cum un meșter mare, Manole, a fost însărcinat de Négoe Vodă se-i facă o biserică naltă, cum n'a mai fost altă. El cu calfele lui multă vreme lucră în zădar, căci ăiua ce lucra, nóptea se surpa. Și n'au putut isprăvi zidirea până n'au îngropat de vie, chiar în temelie pe Ana, soția meșterului Manole. Atunci apoi nu s'a mai surupat zidul și ei au putut face și gătă aceea biserică minunată, cum nu mai este alta în lumea întrégă. Dar meșterul Manole cu toți ceialalți meșteri, încă au murit, când era biserică gata. Căci Vodă, temendu-se, nu cumva meșterul Manole se mai facă undeva una asemenea acesteia, a luat scările și ei au dat se sbóre de pe coperiș, dar care cum cădea — rămânea mort. Ér unde căđu meșterul Manole, se făcu o fântână lină cu apă puțină, cu apă sărată, cu lacrimi udată.

Dar acesta e mit. Altcum stă lucrul cu zidirea bisericii Curtea de Argeș. Étă ce ne spune istoria, care însămnă faptele cum în adevăr ele se petrec:

»În Țera Românescă a domnit dela anul 1512 până la 1522 piul domn Négoe-Vodă Basarab, despre care ăice cronica: »Și sparse mitropolia din Argeș din temelie ei, și zidi în locul ei altă sfântă biserică cioplită și netedită, și săpată cu flori și au făcut prin mijlocul tindei bisericii 12 stâlpi înalți, tot de pétră ciopliți, și învêrtiți fórte frumos și minunați, cari închipuesc 12 Apostoli. Și în sfântul altar de-asupra prestolului încă făcu un lucru minunat cu turlisóre vêrsate, ér ferestrele altarului și ale bisericii celei de pe de-asupra și ale tindei tot scobite și rêsbatute prin pétră, cu mare meștesug le făcu și la mijloc o ocoli cu un brâu de pétră, împletit în trei vițe și cioplit cu flori și poleit. Biserica cu altarul dinpreună cu tinda, închipuind sfânta și nedespărțita Troiță. Ér pe de sub strașina cea mai din jos ce împrejura tótă biserica, făcu ca o strașină tot din marmoră albă cioplită cu flori, scobite și săpate fórte frumos, ér acoperemântul tot de plumb amestecat cu cositoriu, și crucile pe turlle tot poleite cu aur, și turllele tot cioplite cu flori, și unele făcute sucite, și împrejurul boltelor făcute steme de pétră cioplite cu meștesug și poleite cu

aur. Și făcu un cerdăcel dinaintea bisericii pe patru stâlpi de marmoră pestriță, fórte minunat boltit și zugrăvit și învălit cu plumb; și făcu scara bisericii tot de pétră scobită cu flori și cu 12 trepte semnând 12 seminții ale lui Israil. Și pardosi tótă biserica, tinda și altariul, împreună cu acel cerdăcel cu marmură albă și le împodobi pe din lăuntru și pe din afară fórte frumos, și tóte scobiturile petrelor pe din afară le vâpsi cu lazur albastru, ér florile le polei cu aur. Și așa vom puté spune cu adevărat, că nu este așa mare și sobornică, ca Sionul, carele îl făcuse Solomon, nici ca Sfânta Sofia, care o făcu Iustinian Împératul, ér cu frumseța este mai pe de-asupra decât acelea.«

Din spusele de mai sus ale chronicariului reese un fapt, că adevărat pe locul, unde s'a ridicat biserică de astăđi a Curții de Argeș, fusese înainte o altă biserică mai vechiă, mitropolia țării, și că temeliele vechi ale acesteia au fost întrebuințate în construcțiune.

Unde este omul, care ni-ar puté spune cu adevărat, cine este urzitorul acelei vechi mitropolii? Originea acestei biserici e fórte vechiă, ce se vede și din împrejurarea, că are tocmai planul templului roman antic.

Négoe Basarab, deși se urcă pe un tron sângerat și cu ajutorul turcesc, dar reuși a pune bună orânduială și odihnă între popor și în biserică, și a ținé în frâu boerimea cea gâlcevitoare și tot déuna gata de sânge. Prietin cu toți vecinii, el n'a purtat nici un rêsboi în tot cursul domniei sale de 9 ani și jumătate, deși șcia se-i țină în respect, când se abăteau dela calea dreptății și dela cele juruite, scriindu-le „vêrtos românesce.“

Négoe fiind fórte evlavios, ca fiu sufletesc al Patriarchului Nifon, a petrecut mai tot timpul vieții sale cu îngrijirea de lucruri sfinte, cu înflorirea bisericii române.

El mută scaunul Mitropoliei dela Curtea de Argeș la Têrgovisve, sfîrșind Mitropolia din acest oraș, care se începuse de Radu cel Mare. Tipări cărți bisericesci, între altele Evangelia, cu o îngrijire așa de deosebită, încât ađi n'ar puté eși mai bine din tés

curile tipografice. El cheltui sume mari de bani cu înfrumusețarea și înzestrarea sfințelor locașuri, nu numai din Țera românească, dar și din Moldova și Transilvania, a tuturor Mănăstirilor grecesci din muntele Atos, din Constantinopole, din Sinaia, din Ierusalim; »în toate laturile, dela răsărit până la apus și dela miază-noapte până la miezul nopții, sfințele Bisericii le hrănea și multă milă pretutindenea da, și mai vârtos pe cei ce se străină prin pustie și prin pescere și prin schituri, fără de nici o scumpete hrănea; și nu numai creștinilor fu bun, ci și păgânilor.«

Din acestea se vede inima cea nobilă alui Négoe Basarab.

Dar monumentul de a i face pomenirea în seclii este Biserica dela Curtea de Argeș, care o recomandă următorilor lui domnitori în Inscricțiunea cea dintâi dela dreapta intrării, rugându-i:

»după a noastră petrecanie, pe cine îl va alege Domnul Dumneșeu se fie scut și urmaș și stăpân al smeritei domniei mele al toței țeri Ungro-Române, pe acela îl conjurăm cu Domnul Dumneșeu, făcătorul ceriului și al pământului și cu prea curata sa Maică, . . . : »te rugăm noi pentru acest din nou zidit templu, pe care l'am înălțat în cinstea și slava stăpânului Christos, ca pe acesta se nu-l lași se fie spre pustiire, ascultând de unii rău grăitori cătră tine, și se nu se atingă mâna ta de mai sus comorile și vasele se le ia, ci încă bine și domnia-ta după putere se adaugi (dăruesci) pentru ca se nu fie spre *batjocură limbilor străine, și locuință animalelor și a paserilor, și a gadinilor, și a omenilor răi*«.

Nu se scie încă cu precisiune data când s'a început reclădirea Bisericii Argeș, dar fără îndoială că ea nu pôte fi anterioară urcării pe tron alui Négoe (a. 1512). Este sigur însă, că el nu a apucat s'o vedă cu totul terminată, că zugrăvêla din lăuntru, începută sub dânsul, s'a sfârșit numai la 1526, patru ani adevădat după mórtea sa, și că prevădând pôte priminelile acelor vremuri turburate, el se grăbise a o tîrnosi în a. 1517, când era gata numai partea arhitectonică a bisericii, ér în interior, — câteva picturi murale.

În ce privesce construcțiunea, biserica arată, ca și caracterul arhitectural al său, o origine orientală

Căutarea materialurilor necesarii a trebuit se presimte greutăți mari din cauza lipsei de drumuri practicabile, și a lipsei mijloacelor de transport, ce avem la îndemână astăzi. Pentru cărmidă, lucrul era ușor; ea se făcea aci pe loc.

Nu tot așa ușor era însă cu pétra, care trebui să o aducă din depărtare de 95 kilometri, din carierele dela satul Albesci, de lângă Câmpulung. Un chrisov dela Négoe Vodă ne arată, că domnul scutise de dăjdi mai multe sate, cari transportase materialul de construcție pentru biserică. — Marmora și mosaicul fu adus din Turcia cu corabii pe Dunăre până la Vidin, de unde apoi se căra la Argeș. Câte sute, ba mii de caré trebuiră în timp de ani întregi, ca se transporte aceea massă de pétră! Și se făcù!

Cine însă a fost arhitectul, care a conceput și executat acest plan măreț? După fontâne grecesci acesta ar fi fost însuși principele Négoe, care în tinerețea sa trăind la curtea sultanului Selim ca ostatic, ar fi învățat arhitectura. Dânsul (pôte ajutat de arhitectul Manolli din Niaesia) ar fi reușit să zidescă în Constantinopole o moschee la însărcinarea Sultanului atât de frumos (cu 999 ferestri și 366 minarete) încât Sultanul uimit de lucrare, ar fi încărcat pe Négoe de daruri, dându-i voie a duce în Țera-Românească materialele rămase, ca se le întrebuințeze la edificarea Bisericii dela Argeș. Măiestrii și arhitecți pentru această operă a adus din Turcia și din țările vecine, pre lângă cei ce-i află în țară.

La împodobirea mărețului monument contribui de bună seamă și Dómna Despina, de care aflăm până azi păstrate unele ornate și prin alte mănăstiri; așa se păstrează în mănăstirea Kruședol din Sêrbia un felon cu inscripția, care tradusă în românește sună: »Acest felon l'a făcut Dómna Despina în zilele Domnului său Ion Négoe Voevod și a copiilor Theodosie, Petru și Stano, Roxanda, în anul 7027 (1519) luna Iunie 15.« O asemenea inscripțiune se află și pe un felon al aceleiași Dómne Despina, dăruit Mănăstirii Deciani. Ér tradițiunea vorbesce, că soția lui Négoe, Despina Milita, fca lui Lazar Brancovici, despotul Sêrbiei, și-ar fi dat până și cerceii din urechie, pentru a înavuți zestrea mănăstirii și a vedé terminată biserica, fără de a pune biruri pe țărani.

O lespede de marmoră, compusă din două bucăți, legate între ele prin scóbe lipite cu plumb, se află în Biserica Curtea de Argeș de-asupra rămășițelor pământesci ale acestui Domn; pe aceea lespede se pôte ceti în limba slavonă:

»Rêposat'au robul lui Dumneșeu Ion Négoe Voevod și domn a toței Țeri Ungro românești și a părților dunărene, în luna Septembrie 15 zile, în anul 7029, crugul luni 15, themelia 18. Împărătit-au 9 ani și jumătate. Și rog pe cel ce Dumneșeu va binevoi a'l aduce după noi, să păstreze acest mic locaș de odihnă, și casa óselor mele, ca se fie nestrucic.«

Dela 1521, când Ion Négoe Voevod părăsi acesta viêtă vremelnică, pentru de a trece la alta vecinică, trecură 354 ani, în care timpul cel nemilos și mai nemilósele mâni inimice distruseră mai de tot acest monument măreț, când la 1875, se începură érași lucrările de restaurațiune, ér la 12 Octombrie 1886 se făcù sfințirea Bisericii Episcopale dela Curtea de Argeș în prezența MM. LL. Regelui și Reginei, cu o pompă neasemănată și vrednică de monumentul cel mai strălucit al Regatului României.

Intre odórele Bisericii cel mai prețios, și care face admirațiunea tuturor, este un manuscript pe pergament conținând cele 12 Evanghelii, ce se citesc în Joia mare din Sêptămâna Patimilor, și Evangelia Învierii din Sâmbăta mare. Este scris întreg de **M. S. Regina Elisabeta**, pe 50 pagini mari în folio. Textul e scris cu aur și cu argint. . . .

Biserica dela Curtea de Argeș așadară și-a aflat vrednicii titori, și Ion Négoe-Basarab cu Dómna Despina pot privi cu mulțămire la tronul Celui Divin, Care s'a îndurat, după 350 de ani, a le trimite demni urmași.

I. P. R.

Legenda sfințirii bisericii dela Curtea de Argeș

închinată Maiestăților Lor Regelui Carol I. și Reginei Elisabeta

de Vasile Alexandri 12 Octombrie 1886.

I.

Din Moldova cea nurlie,
Din voiósa Oltenie,
Din întreaga Românie,

De prin munți, de pe câmpii,
Din colnice podgorii,
De pe văi cu ape vii.

Din orașe, de prin sate,
Dela schituri depărtate,
Și mănăstiri ne'nchinate,

Au plecat în cete, cete
Nalți flăcăi cu negre plete,
Roii balaii de mândre fete,

Și femei cu prunci la țipi,
In cătrintă, în bondiță,
In cămeșă cu altițe,

Toțe sprintene, ochioșe,
Strânse 'n fote fluturoșe,
Și de mijloc mlădióșe;

Unele din plaiu călare,
Altele din văi pe cară,
Purtând flori, purtând ștergare.

Vin prin șesuri, prin păduri,
Sfinți Episcopi în trăsuri,
Er pe jos, pe bătătură
Preoți, maice în șaiag,
Slabi călugări cu toiag,
Dile 'ntregi pășind cu drag.

Și din fundul celor munți,
Trec prin ape fără punți,
Albi mocani pe cai măruntă.

Vin pe drumuri jună ostași,
Dorobanți și călărași,
Ageri, neaoși vulturași.

Toți în șiruri lungi grămadă,
Și în haine de paradă,
Ochilor întindând nadă.

Glóta 'ntrégă se adună,
Câmpu 'n lung și 'n lat răsună
Sgomotos, de voie bună,

Căci ea merge-atrasă 'n zare
De-o lumină, ce apare
Pe sub ceruri mare, mare,

Cum mergeau neobosit
Cei trei crai din răsărit
Spre lucaferul slăvit,

Ca se 'nchine fruntea lor
Unui fraged pruncușor,
Lumelor mântuitor!

II.

Dar ce este-acea lumină?

O biserică creștină
Ridicată din ruină!

Domnul Neagce-a clădit'o,
Timpul crunt a risipit'o,
Carol Rege-a re'noit'o.

Ș'acea lume în pornire
Pasa vesel s'o admire
In cerească-i strălucire.

Et'o lângă ea sosită,
Imprejuru-i grămădită,
De podoba sa uimită,

Căci, în câmp din nou lucrată,
Pare-o sculă nestimată
Pe pământ din cer picată.

Cu măestrelor-i cioplele,
Cu-a ei turle învărtele,
Care-atrag ochii la ele,

Și cu sfânta armonie,
Ce din sinu-i lin adie
Sub nălțimea albăstrie . . .

Lumea stă ascultătoare.
Bolta e răsunătoare
De cântări pătrunzătoare,

Ce'n vâsduh se împreună
Cu svon lung de tun, ce tună,
Și de clopot, care sună.

Dar tăcere! . . . de-odată
In mulțimea 'nșiorată
Resuflarea stă curmată.

Inimile bat mai tare,
Betrâni, tineri, fie-care
Mai pătruns, mai viu tresare. . .

Ce se fie? . . . pe-ori ce munte
Țipă vulturii, șoimii de frunte,
Sbóră umbre mari, cărunte.

Orî ce frunză re'nverdesce
Orî ce viu apele-și cresce,
Orî ce pom din nou rodesce!

Insuși sóre!e'n splendóre,
Sol trinîs la serbătóre,
E mai nou, mai splendid sóre . . .

Taina este sêcîrșită! .
Ascultați! . . . lavra sfințită
Dice lunei pironită:

„Voi ce'n viêtă vè luptați,

„Voi ce raiul căutați,

„Simu-nă e deschis, întrați!

„Eu sunt mana mângăerei!

„Eu sunt balsamul durerei!

„Eu sunt cumpêna puterii!“

III.

Preoțimea tótă-afară
In veșminte, în tiară,
Se înșiră-acum pe scară.

Jos, în curte ómenii mii,
Și neveste și copii

Se îndesă'n straturii vii,

Ca să vadă în lumină

Sus, drept ușa cea divină,

Te-a lor Rege și Regină:

Etă-i! . . . El în capul scării,

Stă purtând odorul țerii,

Paloșul neatârnării!

Ea, pe fruntea Sa domnescă

Purtând nu stema regescă,

Ci marama țerănescă!

Și pe boiu frumos, cu fală

Fota cea națională,

Ca o mantie regală!

„En priviți! . . . strigă mulțimea,

„Cum a înfrățit mărimea

„S'al Ei trou cu țerănimea.

„Ea-i de noi! . . . A noastră este!

„Par' că-i Zină din poveste!“

Dic copile și neveste.

Și cu tóte, mii și sute,

In dorința lor perdute,

Ar vré mâna-i s'o sârute.

Dar un semn Regele face

Și pe loc popor'u'n pace,

Nemișcat, se'nclină, tace.

Regele cu glasul tare

Îi grăsece de altare

Și de-a lezei respectare.

In cuvinte cumpănite,

Din tot sufletul pornite,

Cu m'reș avânt rostite,

El îi spune'n graiă de Rege:

„Că Moșie, Domn și lege

„Trebuie strîns ca să se lege!

„Că credință-n Dumneșeu

„Pune sfântul scut al său

„Intre bine și'ntre réu!“

Er pe când glasu-i tot cresce
Bolta sfîntă-l însoțesce
C'un răsunset, ce uimesce.

Și-ai zidirei porumbei
Freamet fac din clopoței,
Ca un sbor de îngerei.

Ura'n ceruri se ridică!
Ceru'n dóue se dispică,
Ploi de rađe din el pică.

Și, ferice, tot poporul,
După cum îl duce dorul,
Vede'n față-i viitorul!

IV.

O! . . . moment de re'nviere!
Amintirea-i nu va pieri
Cât va sta Crucea'n putere!

Căci avut'a marturii mari
Vechii titorii legendari,
Munții, codrii de stejari,

Și betrânu' Argeș, care
Duce-va astă serbare
Dintr'o zare 'n altă zare!

Fost'am însș și eu față,
Și pe turla cea măreță
Am zărit cinci umbre'n viêtă.

Una blând a cuvântat:

„Neagoe, al meu bărbat,

„Fie Domnul lădat!

„Sfânta noastră Mănăstire,

„Și a noastră pomenire

„Scóse sînt dela peire!

Alta dîse cu oftare:

„O! Manole, meșter mare,

„Ađi e dîua de scăpare!

„După vécuri de urgie,

„Am eșit din temelie

„Eu sermana ta soție,

„Și 'ncetat-am de-a mai plânge,

„De-a mai dîce: crunt mă frânge

„Zidul teu, care mă strînge.!

„Ađi, în locu-mă, spre 'ntărîre

„Pentru falnică zidire,

„O Regină cu iubire

„Pe altar prinos depune

„Cartea Sa de rugăciune,

„Ce-o s'aducă dîle bune.

„Tótă scrisă, zugrăvită,

„Și, de mâna Bi slăvită,

„Cu minună împodobită

„Aibă traiă ca gândul Sêu! . . .

„Eu cu pruncușorul meu

„Sbor în cer la Dumneșeu!“

Ast-fel umbrele șoptiau,

La popor cu drag priviau,

Ochii lor se 'nveseliau,

Apoi tainic, cu sbor lin

Dispăru'tau în senin

Ca un vis, ca un suspin.

Er în urmă-le, în sóre,

A rămas strălucitoare

Lavra'n veci neperitoare!

Visarion Roman și institutul „ALBINA“ (1833–1885.)

Acest bărbat se poate cu drept cuvânt considera de înființatoriul institutelor românesce de bani, că el, cel de întâiu, concepù această idee la anul 1869, care la 1872 se și realiză, prin înființarea institutului de credit și economii »Albina« din Sibiiu și din care idee, în timp de 25 de ani, răsăriră celelalte vre-o 50 de institute românesce de bani, ce le avem noi astăzi.

Visarion Roman s'a născut la 5 Iulie 1833 în comuna Seuca, comitatul Târnava-mică din Transilvania. El a fost un om, care s'a ridicat prin propria-i energie. Avea spirit viu, pururea în agitare. Deșteptăciunea lui îl făcea să observe multe lucruri practice, de cari alții nici că visau. Din aceste lucruri apoi, încercă multe. De aceea nu-i mirare că-l vedem un an profesor suplent la cursul pedagogic din Sibiiu, apoi învățător în Rășinar, după aceea contabil și supraveghiător la tipografia arhidieceșană, redactor la »Telegraful Român«, după aceea notar în Rășinar. În acest timp a lucrat mai multe manuale de școlă, scóse fóia pedagogică »Amicul școléi«, călindariul »Amicul poporului«, ér la 1868 înființă în Rășinari o cassă de păstrare, care nu mai există. Tot *Visarion Roman* fundă și revista beletristică literară »Albina Carpaților«, redactată de regretatul A. Lăpădat.

În lungile lui călătorii ce le făcù în calitate de inspector, cutreieră *Visarion Roman* mai tóte centrele române, cugetând neconținut la înființarea între Români a unui institut de economii și credit curat românesc. Spre scopul acesta schimba idei cu toți bărbații mai de frunte ce convenia, și toți recunosciau, că ar fi bine, numai de s'ar puté realizá acest institut. Și ca să se pótă realizá, el nu s'a lăsat până a câștigat pe partea ideii sale pe cei mai valoroși bărbați, din cari apoi și-a ales șapte din cei mai ilustri de pe acel timp și adecă pe *Iacob Bologa*, consilier de curte în pensiuine, *Timoteiu Cipariu*, canonic metropolitan, bărbat cunoscut pretutindenea ca un mare literat, *Paul Dunca de M.-Sajó*, consilier gubernial în pensiuine, *Ioan Hannia* prof. și director seminarial, *Alexandru*

și *Antonie Mocioni*, *David Baron Urs de Margine* colonel c. r. în pensiuine. Toți acești 7 bărbați erau stimați de connaționali lor ca ómenii cu caracter nobil și gata de a întreprinde tot ce e bun, frumos și folositor în favorul neamului lor.

Acești șapte bărbați erau stêlpii pe care avea să se razime farul luminător pentru emanciparea noastră economică.

(Visarion Roman).

Dar planul acesta era încă numai în capul lui *V. Roman*, decî, ca să se pótă pune în lucrare, îl comunică mai întâiu consilierului *Iacob Bologa*, căruia-i comunică și proiectul de statute, rugându-l să convingă și să câștige și pe ceialalți membrii aflați în Sibiiu. Așa s'a și întemplat. Cei din Sibiiu toți s'au însuflețit de această idee. Pe domni *Mocioni* și pe canonicul *Cipariu* i-a cercetat *V. Roman* în persónă și i-a câștigat și pe dênșii. În Blaj fiind la canonicul *Cipariu*, a fost spriginit călduros de domnul *I. M. Moldovan*, pe atunci profesor, astăzi preposit capitular. Apoi merse în Lugoș și acolo conveni cu Dr. *A. Măriencescu* și *C. Rădulescu* tot pentru acel scop.

După câștigarea celor mai valoroși ómenii ai noștri de pe acel timp pentru idea sa, se puse pe muncă, călători, să sfătui, până ajunse de-și vedù statutele gata, apoi prin mijlocirea *Baronului Urs* fură traduse și în fine purisate și trimise spre întărire.

Dar până să vină statutele întărite și să se pótă apuca de lucru, hotări conferința fruntașilor noștri, ca *V. Roman* să mérgă la Viena, spre a studiá organizarea institutelor de credit și spre a face cunoscință cu lumea financiară de acolo.

În 3 Novembre 1870 statutele erau gata și fură prezentate de domni *Alexandru* și *Antoni Mocioni* ministru lui de comerț pentru aprobare.

Atunci și plécă *V. Roman* la Viena unde stătù până în Aprilie 1871, cercetând cu diligință două institute, unul »Österreichische Hypotekar-, Credit- und Vorschussbank« și altul »Erste Österreichische Sparkassa«, cari pot fi de model la tóte institutele noastre.

După multe umblări din partea membrilor Comitetului fondator și a lui *V. Roman* în fine la 26 Iunie 1871 sosesc statutele aprobate și membrii aflători în Sibiu se adună numai decât într'o ședință.

Aci între altele se fac pașii necesari pentru începerea activității institutului prin concipiarea unui regulament provisoric, până la constituirea definitivă a comitetului și la 1 Iulie 1871 se emite un program, prin care face publicului cunoscută întreprinderea. Ear în 1 August se emite prospectul la subscripțiune și se fixează, ca ultimul termin de subscriere, ziua de 10 Octobrie 1871.

V. Roman într'aceea scria mereu în »Gazeta Transilvaniei« articlii convingători despre însemnătatea institutului pus în lucrare, dar lumea nu voia a se convinge orî cât era de entusiasmă pentru idee, se arătă forte rezervată când fu vorba de faptă; se temea de această instituțiune cu totul nouă, ceea-ce se vedu numai decât. Că pe 15 Octobrie 1871 se convocă o ședință plenară a comitetului fondator, unde între altele se constată, că 597 acționari au scris în total 1836 acțiuni, pe când trebuia să fie subscrise 3000 acțiuni, ca să se pótă începe activitatea institutului. Decî luară hotărîrea, ca să se prolongiască terminul de subscriere până la 30 Novembre a. a., ér dacâ nici până atunci nu s'ar subscrie tóte 3000 de acțiuni, atunci membrii Comitetului se obligă a mai subscrie fiecare atâtea acțiuni, câte mai subscrisesse, ér restul să deobligară că-l vor primi în părți egale domni *Antonie* și *Alexandru Mocioni*.

Conclusul acesta, cu deosebire angajamentul domnilor Mocioni asigurară reeșita completă a întreprinderii. Astfel că la 1 Decembre 1871 erau subscrise 3024 acțiuni.

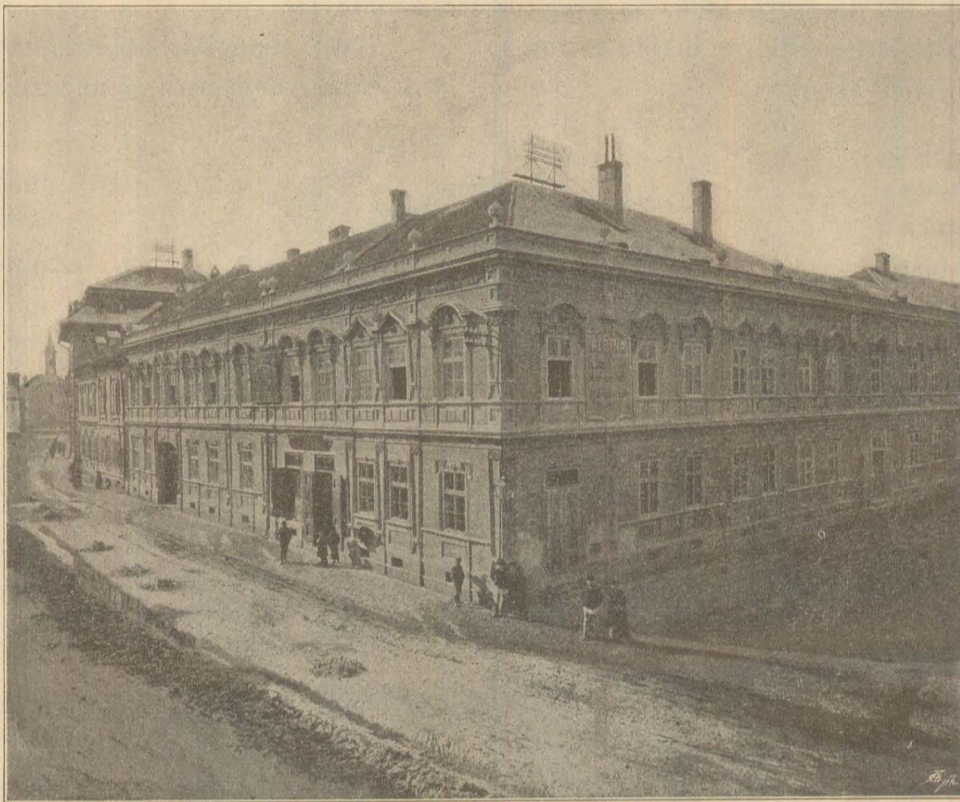
La începerea anului 1872 aleg contabil, închiriază o casă corăspunđetóre și se începe activitatea băncii.

Cei dintăiū funcționari la acesta întreprindere au fost *Visarion Roman*, director interimal, fără léfă; *Christian Zidu*, fost sergente major de manipulațiune, copist pentru

o léfă lunară de 10 fl., apoi *N. P. Petrescu* elev al institutului teologic, érašî fără salar.

Va să đică, prima întreprindere de acest soiū s'a început cu amploiați, cari prestau munca în mod gratuit. Se póte închipuí mai multă abnegațiune?

Astfel s'a făcut începutul primului institut românesc de bani, care ca un arbore nobil plantat în pământ bun și cultivat de bărbați cu pricepere și tragere de inimă s'a dezvoltat și s'a ramificat, în cât după un pătrar de véc a pus în uimire pe toți de o potrivă, pe Români și străini.

(Institutul »Albina«).

Intr'un pătrar de secol nu numai s'a împuterit pe sine, prin înmulțire de capitale, edificarea de case proprii, crescerea de funcționari destoinici, formarea de filiale; ci a dat din venitul curat multe ajutóre bănesci institutelor nóstre culturale, tinerilor lipsiți de mijlóce, ba în timpul din urmă a fundat și mésa studenților, unde se împărtășesc de prânđ gratuit 50 elevi buni dela școlele aflátóre în Sibiu, pre lângă ce a scăpat mare mulțime de ómenî din ghiarále usurarilor nesațioși.

Pre lângă acesta, »Albina« a fost și este acel factor central de economie națională, care împintenéză și încuragiază tóte centrele mai mici din apropiere orî depártare la fundarea ástorfel de institute. Albinei avem de a-i mulțami, că ađi avem peste 50 de institute de bani mai mari și mai mici, căci dela ea au luat exemplu înființătorii celorlalte bance românesci. Eară când vorbim ceva despre Albina, atunci vorbim de *Visarion Roman*, adevératul ei fundatore, care a condus-o dela 1872 până a mers la cele eterne în 12 Maiú 1885. Dela 1 Ianuarie 1886 conduce acest institut dl *Partenie Cosma*, în calitate de director esecutiv, nu cu mai puțină rîvnă decât fundatorele *Visarion Roman*. (Despre dl Cosma în nrul viitor.)

Vedénd aceste fapte îndeplinite, trebuie să ne mândrim, că pe terenul economiei naționale am făcut în timp de $\frac{1}{4}$ de secol un progres, cum mai mare nu se póte face.

I. P. R.

LEGENDA BENEȘULUI.

Cine a ajuns odată se cunoscă bine Ardealul, din toate punctele de vedere, acela va recunoște, că aci se potrivesc mai bine vorbele poetului Alexandri:

*O! cuib al nălucirilor
O! țără luminosă,
Comoră a fericirilor,
Grădina mea frumoasă!*

*Și-n farmecul avântului
Tot ce sub ochi răsare
In pôlele pământului
Mai dragălaş imi pare;*

*Mai nalte sunt nălțimile,
Mai cald e mândrul sóre,
Mai limpede limpedimile
Din râuri și isvóre.*

*Ear fetele cu florile
Mai viu rid între ele,
Și spun priveghitorile
Mai tainic vis la stele.*

*Aci e țera basmelor
Ce-ngână a noastră minte
Prin freamătul fantasmelor
Din timp de mai nainte.*

*Aice-i țera țerilor
Și-a doinelor de jale
Ce-n liniștirea serilor
Te țin uimit în cale!*

Și fiind că așa este mândrul nostru Ardeal, și fiind că înălțimile lui nu sunt nisce înălțimi seci și pleșuge, ci nisce înălțimi avute și poetice, și fiind că de fie-care culme și munte, de fie-care rîu, vale și pesceră e împreunată câte o legendă poetică, care ne amintesc timpii de mai nainte, ar fi păcat de mórte ca aceste legende se nu le facem cunoscute întregului nostru neam.

De aceea în fie-care broșură a »Revistei Ilustrate« vom pune baremi câte o legendă, ca cea următoare, că avem multe și sperăm că mai multe ni-or veni dela »betrâni, bărbați, junii tineri din munți și din câmpii«, căci tuturor de o potrivă ne sunt de scumpe aceste reminescințe. Deci toți, de o potrivă se și conlucrăm pentru păstrarea lor. Ear mai bine și mai fidel se pot păstrá, dacă s'or depune, ca într'un magazin, în »Revista Ilustrată«, carea va aduce și icónele lor, îndată ce-și va vedé asigurată esistența.

Incepem seria legendelor cu cést presentă, fiind-că muntele Beneș e în ținutul, unde apare acésta revistă.

Dela Rodna-vechiă spre nord-ost se înalță muntele Beneș, cel mai înalt din apropierea Rodnei. Poporul, trebuie să-și aibă atare mit legat și de acest munte, după cum are față mai de tóte délurile, rîurile, colinele și munții ce-i stăpânesce. Așa și este. Étă mitul legat de muntele Beneș.

Într'o zi de primăveră, cólea cam aproape de séră, a venit — te miri de unde — un pescariu sérac, cu numele Beneș și s'a aședat într'o căsuță la capétul din sus al Rodnei și de acolo fiind

tare aproape Someșul, a prins a pescui cu unghița în apa lui. Dar sciți Dumniavóstră cumu-i și măiestria pescăritului, ca și a vênatului, mai de multe ori nu prindî nimic și numai arareori mergî acasă cu ceva. Așa erau odată semnele, că o să pățescă și Beneș; aruncă cea unghiță și ici și colo, dar pace! gândeai, că-i farmec, nimic nu scóse.

Cum sta el așa cu códa unghiței în mână și cu ochii țintiți în apă, étă i-se ivesce un omuț cu civără (chivără-chipiu) roșă și cu o pipă cu vergea lungă, picioarele i erau ca la cai și avea pinteni.

Cum îl vedu Beneș, prinse a-și face cruce, ca bun creștin ce era. Dar omul cel cu civără roșă se tot apropie de el, nu se temu de crucile lui, ér când era aproape de Beneș, îi dîse cu glas blând:

»Nu te ferí de mine, că am venit să-ți împlinesc ori ce ai cere, dacă tu cu nevasta ta și cu fiul tîu mi te dai mie; drept că eu sunt dracul, dar de te închini mie, te fac avut, de nu-i mai avé lipsă să flămîndesci cu unghița în mână până s'a milostivi câte un pescu se-ți vină să-l prindî. Decât așa, mai bine te gândește și mi te închină mie.«

Beneș, ca toți pescari, leneș din fire, care bucuros ar fi mâncat de-a gata, se gândi, cât ar fi de bine să fie el bogat, să aibă vorbă între fruntași, să fie în fruntea mesei la nunți și la pomene, colo lângă popa și toți ómenii să-i închine și să-i dică »jupâne«. După astfel de gânduri, cari i trecură repede prin minte, dîse lui Scaraoschi: »auđi, Jupâne, noi mai c'om face tîrg laolaltă, dar fiind-că D-ta doresci că și muierea și feciorul meu se ți-se închine, trebuie să mă înteleg cu dîșii antăiú, că ori-cum, dar suntem toți laolaltă și nu facem nimic unul fără scirea și învoirea celuialt: mîne pe asta vreme — de voiesci — ne putem întelni tot în acest loc.«

»Bine« dîse Ssaraoschi, și se făcu nevedut, ér Beneș merse cătră casă gândindu-se la mâncările cele bune, ce o se le mance după ce va face contract cu cel cu pipa lungă, ce haine scumpe o să porțe ca boierii, cum o se-l cinstescă toți și cum nu o se se mai chinuescă flămînd pe țermurele Someșului, cu unghița în mână pe vreme bună ori rea, prin vînt și prin plóie.

Cu astfel de gânduri și cu traista gólă numai se vedu acasă. Însérase bine. Nevasta îl aștepta cu óla la foc numai se bage pescii în ea, dar pescii erau în Someș. Cum întră în casă, îl și întrebă muierea: »Nó, da aduci ceva, bábate?« »Aduc, muiere, aduc traista gólă și o veste bună. Veste bună! M'am urit dîu a tot ámblá de colo până colo pre cel țermure de apă și când se vin acasă, tot se vin cu traista gólă! Dar Dumnedeu sfântul imi trimise pe dracul în cale și stăm în tîrg amêndoi; decă vé învoiti și voi, el ne dá ce vom cere dela el: bani, haine, mâncări, beuturi, vite, cu un cuvînt, ce ne-a cere inima.« »Ei, dîu acela nu ar fi réu tîrg,« dîseră muierea și fiul pescariului, »dar apoi el ce ne cere?« — »Ne cere, ca toți trei să i-ne dăm lui, veđi bine după mórte, dar până vom fi în viétă se fim fericiți după cum ne trage inima.« — »Ferescă Dumnedeu, un lucru ca acesta, ca adecă se-mi dau eu sufletul dracului« dîse copilul și luându-și un brúș de mămăligă în traistă eși din casă și plecá la drum; înderépt la casa părintescă nu se mai întórse în veci. Muierea încă îndată ce eși fiul din casă, dîse: sci ce, mîi bábățele? cere-i tu se ne deie cincî saci de bani și viétă lungă de trei sute de ani; atunci ne învoim, altcum nu!«

De abea aștepta pescariul să se facă dîuă, ca să se întâlnească cu dracul și să-l facă gazdă. Cum se culcă flămînd, cât fu nopțița de mare, tot carne friptă și pită albă visá, ér când fu a dóua

și i corăiau mațele de fόμε. Indată ce se făcù ȃiuă merse la Someș, la locul, unde se întâlne în ȃiua trecută cu mamonul. Și nu trebui să ascepte mult, căci acela veni și-l întrebă încă de departe :

»Nó, da ce-i cere, cum te-ai sfătuit cu ai tēi?»

D'apoi étă cum, eu și cu nevasta mea ne învoim, fiul nostru însē nu; și noi însē numai așa ne învoim, decât ne dai cincī saci de bani și vieță lungă de 300 de ani, ér în acest timp să mă slujesc cu credință, să-mi faci tot, ce ți-oi cere. »Bucuros«, răspunse dracul, la nópte se fiți amēndoi acasă, că vă aduc banii.« Așa s'a și întēplat. În nópte următoare cam pre la 12 cēsuri numai auđi pescariul în tindă buh, buh! și se scólă și dând se ésă din casă, nu puțu deschide ușa, că vedī, tinda fiind mică, sacii ce-i aruncă dracul din pod se făcură grămadă lângă ușa și numai după ce sparse ușa, o puțu deschide.

Acum se fi vėđut în casa lui Beneș pescariul traiū boieresc, vinars îndulcīt, carne friptă, pită albă, haine scumpe, de numai la domniū cei mari mai vedeai ca la el și la nevasta lui. Un lucru singur nu-l mai făcea, nu mergea la biserică nici în ȃiua de Pasci, că era oprit de mititelul.

Din banii cei mulți și-a cumpărat un munte, care-i chiar cătră rēsărit-mėđă-nópte dela Rodna. În vėrful muntelui a pus pe cel cu cibică roșă de i-a făcut un palat, în care să-și petrecă el cei 300 de ani. Nici că mai vrea el și nevasta lui se mai umble pe jos ca proștiū, ci numai cu hinteu într'aurit, ca craii cei mari. Cei patru cai, ce-i avea la hinteu încă nu-i potcovea, ca alți botezați, cu potcove de fer, ci cu potcove de aur și numai câte cu un cuiū le aninā de copitele cailor, ca cu atāt mai curēnd se le pėrdă și aflāndu-le cei ómeni nēcăjiți, să mai prindă și ei

la stare. Dar cel mititel tot mereu umbla dinapoia hinteului și care potcova cum cădea, iute o redicā și o aruncā în hinteu fără de a scī Beneș de acest lucru.

Câteva rēnduri de ómeni l'au apucat pe Beneș umblānd așa și desfātāndu-se, dar odată numai nu s'a mai vėđut nici el, nici nevasta lui și nice palatul lui cel minunat, tóte s'au stīns, numai numele i a rēmas și și acela legat de un munte, pe care până astăđi ómenii il numesc Beneș.

După ce a dispărut Beneș, un pėcurariū (cioban) să-și fi pierdut o scrófa și căutāndu o mai multe ȃile, în fine să-i fi dat de urmă, și mergēnd după ea, se tređi numai la o gaură, ce ducea în o baie afundă. Întrānd în baie merse cât merse și étă numai, că i se năzări ceva ȃare de lumine. Mergēnd mai departe, pre cine vėđu înainte ochilor săi? pre Beneș, care sta la o mėșă și numēra banii; precum să vede dracul il făcuse secretariū. Vėđēnd Beneș pe pėcurar, îi ȃise: na iute banii aceștia și dute de aci, că de vine domnul acasă, nu sciu ȃeu cum vei scāpā. Pėcurariul luā banii și eși repede. Scrófa nu și-o aflā; el spuse, că póte dracul i-o furā și Beneș numai de aceea i dete banii.

Pėcurariū mai povestesc, că la anumite ȃile mari, mamonul scóte pre Beneș și pe nevasta lui colo pe vėrful Beneșului și cu el arā, ér cu ea grapă și le tot strigă:

Hais, ho! dați mai tare

Că v'am purtat în spinare.

Auđitā în Rodna-vechie și scrisă de

Ioan Pop Reteganul.

Dómne cine a greșit?

(Novelă originală).

I.

Tótă împrejurimea cunósce pe dl Dr. Victor Nădejde, toți îi ȃic doctorul Victor, toți sciu, că e om avut și medic consciențios. Casa lui e căutată de multă lume; bolnavii merg de căută la el alinarea durerilor, sėracii cerșesc milă, cei ce-s în lipsă de bani merg la el după bani împrumut, bogatii merg de să sfătuesc cu el despre prețurile sėmințelor și despre alte afaceri ce aduc bani. Nu e om nici bețiv, nici cārtaș, om aședat și cu bun renume. E căstoritā, are cățiva băieți. Dar cătā lume-i cėrcă casa și nime nu vede pe dómna soția a vestitului medic. Ea stā pururea în odaia ei, nu vorbesce cu nime — că nu poté vorbi, e mută; nu se nici mișcă dintr'un loc într'altul, că nu se póte, e ológă; alții o pórtă, alții o îmbracă și desbracă, alții o chiar piéptănă. De n'ar ridica-o cineva din așternut — zace acolo, că ea nu se póte ridica; dacă o pune însē cineva se șadă, pe scaunul cel móle — atunci șede, ba de n'ar lua-o cineva de acolo, să o ducă pe pat, acolo ar și adormi. E cu totul neajutoritā, ca un prunc din légān. Un singur lucru póte face și ea — de i-se pun bucatele dinainte māncă cu gura ei și duce bucatele la gură cu mánile ei. Afară de acéstā lucrare, ea nu mai poté face nimic. Altcum aude și-și poté mișca capul și mánile. Și cu tóte acestea s'a măritat și are copii. Așa a fost și când a luat-o doctorul Victor și așa e până în ȃiua de ađi. Cine știe cum a fost odată și aude cum este ea astăđi, se întrėbă: Dómne, óre cine a greșit, ea orī părinții ei, de este cum este?

II.

Înainte de asta cu vre-o 60 de ani veni în Restoci ca span dominal un bărbat țepān, cam de 30 de ani. El era căsătorit,

pe jupānesa D-Sale o chemā Smaranda, și avea o fetiță ca de 4—5 ani, numită Catinca. Până la anul 1848 petrecu ca span dominal, ér după aceea își cumpără dela foștii iobagi loc de loc, moină după moină, până făcù din cumpărare o moșie mare ca cele boerești. Și-și făcù case frumoșe și măeriști și-și cumpără vite și ținu mulțime de servitori și servitóre. Era domn în tótă puterea cuvēntului. Dar era omul închis, posomorit; cu prostimea vorbia numai ce era neapărat de lipsă în afacerile lucrării moșiei; cu domniū nu-l vedeai nici când, în biserică încă n'a intrat nici odată de când e în Restoci. Diminéța, cum să scula și îmbrăca mergea la măeriște, pune la cale servitorimea apoi mergea acasă la dejun. După dejun — véra să pune la mėșă sub mestecenii ceī supărați, de cari avē pădure întrégă în curte, și cetea gazete orī să preumbla tăcut, cu mánile la spate, până la améz. Atunci prāndia, cinstea prāndul cu câteva pāhare de vin bun și cu un puiu de somn până la ojină. Atunci să sculā, ojina, și eșia la preumblare prin pădurea lui de mestecenii supărați din curte. Primblarea-i ținea până pe însărate, când mai da o raită pe la măeriște, pune trebile economiei la cale, apoi mergea acasă, cina și să închidea în odaia lui, unde cetea — D-ȃeu știe ce cărți — dar cetea mult. La nime în sat nu mergea, decât la primărie odată pe an, cólea în April, când plătea darea odată pe tot anul. Altundeva nu mergea. Casa lui încă n'o călca nime, decât servitorii și popa cu crucea la bobotéză, care era atunci tractat cu pesce, icre și vin bun, ér la plecarea-i pune în palmă un taler cu cruce. Aceste mergeau la el ca o mașină. Fără schimbare. Earnă făcea diminéța și sara câte o visită la măeriște și apoi să închidea în odaia lui, unde cetea orī să preumbla.

Jupânésa D-Sale, Smaranda era o muiere de tot bună, vorbitoare, milostivă și pricepea bine multe doftorii. Servitorimea spunea, că domniaei are în casă chiliile D-Sale și că cu domnul nu vorbește nici când, dar nici dumniului cu dumniaei. Dumniaei tocmea servitori, dumniaei îi plătea, dumniaei scia cât grâu, cucuruz, vin și pome s'au adunat, câte s'au petrecut și cu cât s'au vândut; dumniaei scia câți porci are la îngrășat și câte galițe are. Dumniului purtă numai o socotă în economie, cât nutreț s'a adunat? Cât poate vinde și de cât are trebuință? Care boi, vaci și cai merită ținuți și care și din ce pricină trebuie vânduți? Baniți resultați din aceste vândări îi aduna el; pe astfel de bani cumpăra vre-o vită — de cerea trebuința, din acești bani plătea dările și cumpăra nutreț, de cerea trebuința. Mai mult însă băga astfel de bani în pământ, cumpăra loc. Lumea nu se plângea în contra jupânului Grigoride, pe care — dela înmulțirea jidanilor, cari încă sunt jupâni — au prins omenii a-l numi domn, domnul Grigoride. Lăudă însă mult pe jupânésa Smaranda, care încă era acum numită dómna Smaranda, o lăuda pentru bunătatea inimei d-sale. Și se mirau toți, că ore din ce pricină domnul Grigoriade trăește retras? de ce nu are amestec cu nime? De ce nu-l vede omul în veci cu dómna Smaranda, care îi e soția credincioasă și e o muiere atât de bună?

Câte-odată, véra când mergea cu trăsura la câmp, luă cu sine pe fetița sa, pe Catinca, dar foarte rar.

După ce fu copilița Catinca ca de 7—8 ani, o duse departe la învățături, unde o căută în totă luna, odată el, odată ea, adecă dómna Smaranda. Dar amândoi deodată nu o căutau. Și trecu vreme și Catinca se făcu fată mare și fără să o întrebe de vrea ori ba, o mărită domnul Grigoride după un negustor bogat cu numele Piperea. Dar căsătoria nu fu fericită. Că Catinca iubise pe un tânăr frumos, cu care se și duse în lume în séra cununiei dela bărbatul ei, dela domnul Piperea și dusă fu vre-o 20 de ani. În acest timp nime nu scia unde se află și cum o duce? Nu scria nimăru nică o slovă, decât mamei salé la anul nou. Dar și atunci sfârșia epistola așa: Nu cerca să mă cauți, că chiar ați plecăm de aici în altă țără.

Să vorbia, că dómna Catinca Piperea a dus cu sine mulțime de scumpeturi, când a plecat în lume cu drăguțul ei, și că el încă ar fi avut, au din ce trăi după plac și de ar trăi o sută de ani. Acéstă întemplantare, pe un alt om l-ar fi făcut să móră de supărare; domnul Grigoride însă nici nu se miră baremi, când auți acésta veste; Piperea era și nu prea supărat, ér dómna Smaranda se bolnăvi de supărare. Și Piperea nu încetă de a veni în casa socrului său Grigoride și după ce-i fugi nevasta în lume. Ei se aveau bine. Ei stau ciasuri întregi și povesteau, cine scie ce, și apoi se despărțiau ca bunii prieteni și ca neamurile.

După vre-o douăzeci de ani muri dómna Smaranda și într'o bună dimineță se trezi domnul Grigoride că-i sosese fata Catinca cu o fetiță, care dicea că-i a ei și care era ca de 6 ani. Domnul Grigoride își primi fata și nepóta cu brațele deschise, le deschise odăile repausatei dómne Smaranda și trăiră împreună. Domnul Piperea și acum venia pe la Grigoride, lumea dicea că ar primi bucuros pe dómna Catinca la sine, ci ea nu se învoia. Rémase la tată-so, la mésză erau împreună, afară de aceea fiecare petrecea în odăi separate. Domnul Grigoride era mai puțin tăcut, mai puțin dur, dar nu mai puțin îngândurat.

Crescu și copila dómnei Catinca, o purtară pela școlele cele mai de frunte din țără; și când era de vre-o 17 ani vru s'o mărite moșul ei Grigoride, după un negustor tânăr și frumos. Dar ea nu se învoi. Moșu-so insistă cu tot deadinsul să o mărite după el. »Negustorii sunt omeni bănoși, omeni independenți, nu atárnă dela nime, nu-s siliți să se strămute vrând nevrând ca ampioiații«. Dar toate vorbele lui erau mazere în părete la urechile coconiței Olimpia, că așa se chemă nepóta lui Grigoride, fata dómnei Catinca.

Vedénd dl Grigoride atâta încăpăținare din partea nepótei, vedénd că dómna Catinca, fiica sa, încă nu stăruie pe lângă copila

să dea ascultare moșului său, se înfuriă atât de tare, deși eși din fire și strigă dând cu piciorul în pământ: ori te măriti după el, șpuróică ce ești, ori te arunc în drum cu pe mumăta cu tot, că și ea numai necaz și rușine mi-a făcut și tu încă vrei să faci asemenea?

La amenințarea acésta fetița se făcu ca păretele, apoi îngălbini și cădú cât fu de lungă la pământ. Mumăsa a ridicat-o, a pus-o pe canapea, a stropit-o cu apă, cu oțet, dar înzădar, fata sta țepână, ca mórtă. Dómna Catinca plângea, își smulgea părul, își frământa mâinile și țipa cât o luă gura: Olimpia mamii, scólă, dá semn de viétă, că mor de nu te mai ved în viétă. Dl Grigoride se preumbla cu mâinile la spate, apoi de-odată se opri în mijlocul odăii, atânti ochii spre copila, care zăcea ca mórtă, apoi îl cuprinse o ametelă și pe el și cădú cât fu de lung, de-i sună capul ca un bostan de podelele odăii. Era mort. Îl lovise guta. Dómna Catinca sta îngrozită între două cadavre, între cadavrul tatălui ei și al ficei ei. Chiemă repede servitorimea, să-l ridice și să-l pună pe pat, aduse medic să-și cercce totă sciința, dóră va putea aduce la viétă baremi pe unul din cei doi. Medicul constată, că domnul Grigoride dórme somnul de veci, ér că Olimpia s'a deștepta, dar nu-i sigur c'a mai fi cum a fost.

Numai să o ved suflând, dicea biata dómna Catinca plângénd, numai să o sciu că trăiesce, apoi și de oi ținé-o numai în pat, dar să sciu că trăiesce.

Într'un târziu Olimpia se deșteptă, vênătă la față și pe lângă ochi, își deschise ochii, își deschise gura, dar nu putu da nici un sunet din gura ei, nu-și putu mișca nici mână nici picior, era țepână dela grumađi în jos, numai ochii în cap și-i mișca, numai capul și-l înturna cu mare greu, o podideau lacrimile, lacrimi mari ca bobul și ferbinți de te ardeau, dar mai mult nu putu face. Dómna Catinca plângea de bucurie, că fiica sa nu-i mórtă și se ruga lui Dumneđeu să-i redeie și simțirile tóte.

Îngropară pe domnul Grigoride. La cosciugul lui plângea dómna Catinca și moș Toma, bétrânul ispravnic al lui Grigoride, numit Ciungul, căci avea numai o mână. La mormént însă petrecu pe mort numai poporul și Ciungul, ér dómna Catinca rămase acasă să vadă de biata Olimpia și de comandare. Și făcu o comandare după tată-so, cu colaci și cu cofe, cu mâncări și beuturi, ca după un om cu stare ce fusese. Și plăti popii 30 fl. să-i facă prohodul cel mare, cu stări, cu săracuste, cu sărindar și cu câte ceremonii numai să póte. Și făcu pentru plată bucuros, părintele, tot ce i-se spuse, cu tóte că scia bine, că domnul Grigoride, cât fu viu, biserica n'a călcat-o, în cărți sfinte n'a cetit, vr'un sэрac n'a miluit; dar popa trebuie să facă slujbă creștinésca la poporenii lui.

După înmorméntare chiemă dómna Catinca pe Ciungul la sine și-i dișe: »bade Tomă, imi veđi necazul meu, veđi ce a cădú pe capul meu, nu mă părăsi baremi d-ta, până mai ai țile. Veđi de moșie și de ce avem, cum i face va fi bine făcut, ce-i cheltui va fi bine cheltuit. Eu închid casele, mă urc pe trăsura și merg până aflui leac la copila mea, chiar de aş sci, că merg până la marginea pământului. Ved că ești bétrân și slab, nu-i mai putea purta tóte trebile cum scii că s'ar cădea, de aceea vinde tóte vitele, ține numai 2 bivolițe pentru lapte și un cal să poți umbla cu o cărucioră la câmp, când va cere lipsa. Slobodi servitori și servitórele dela anul nou. Până atunci vinde boii toți și caii, și porcii și tot ce scii că ți-ar face greutate. Ține însă pe maierul, care se grijescă de măierște. Muierea lui ți-a face de mâncare. Moșia o dá la țeranii în parte. Va aduce ea atâta cât să plătesci dările și să trăești tu și maierul cu familia lui. Baniți, cum îi vinde vitele, îi da ila domnul Piperea să mi-i trimită unde voi fi cu copila.«

Punénd dómna Catinca astfel trebile la cale, s'a urcat în trăsura cea mai bună, a urcat lângă sine pe Olimpia, și s'a dus însoțită de un servitor bétrân, care mâna caii, și de o servitoare, care să-i ajute a lua și a purta pe Olimpia.

Cinci ani de țile trecură și dómna Catinca nu se mai ivia prin Réstoci. Moș Toma ședea singur ca cucul în casa cea fru-

mósă a lui Grigoride, el purta socótele moşiei, el lua partea cu-venită de pe moşie; ce făcea era bine făcut, nime nu era să i ăică legănat cuvânt.

După vre-o cincă anî de ăile veni dómna Catinca ér în Rěstocî. Domnişóra Olimpia era acum frumuşică, grăsuţă, voiósă, putea să şedă oblu în trăsură şi pe scaun, putea să-şi misce mânilé, dar dela brâu în jos tot ţépână era şi graiul nu-i mai venise la loc. Să ăice că uitase cu desevîrşire şi a ceti şi a lucră ceva; acum o deprindea dómna Catinca la împletit de ciorapî, ca să aibă cu ce-şi petrece vremea. Pricpea însă ce se vorbeşte şi auăia bine, şi da semn din cap, dar nu putea da glas de om.

Şi Dómne mult a mai umblat dómna Catinca cu Olimpia pe la toţi doftorii cei învăţaţi din lume, şi puţin i-au putut folosi.

Un doftor învăţat, nu sciu de unde, să fi ăis, că la Olimpia i-a veni graiul şi puterea de s'a mărita şi va avé copii. Dómna Catinca a şi spus doftorului cutare, că-i gata să deie zestre cu fata 10.000 de galbeni bani gata şi o moşie, care-i vrednică cel puţin atâta. Vestea se lăţi şi mulţi tineri fără stare prinseră a se gândi la zestrea cea mare, ci le era gróză gândindu-se, că aceea zestre e legată de o mută ológă. Tiněrul medic Victor Nădejde însă nu să îngrozi de biata mută ológă; merse, o peţi, mumă-sa o întrebă de-l vrea orî ba? Şi ea făcù semn din cap că-l vrea. Astfel în scurtă vreme o luă şi de atunci e cu ea. Au căţiva copii, dar graiul nu-i veni nici puterea dela brâu în jos nu şi-o căpěta. Nu póte da nici un ton rispícat din gura ei; când e însă tare iritată — şi să iriteză lesne, — atunci scóte câte un a înăbuşit şi tare ca surdo-muţi. Până trăia mumă-sa, sta tótă ăiua cu ea în casă şi-i cetea şi-i povestea câte ceva şi ea rídea şi era veselă. Dar acum sunt doi anî muri şi mamă-sa. De atunci bərbatu-so i-a adus o însoţitóre, care-i povestesc şi-i cetesc, ci ea nu-i prea veselă de presenta însoţitórei, să teme, că aceea mai mult e însoţitóreă lui Victor decât a ei.

Věđendu-o ómenii în astă stare, să întrebă: Dómne, óre cine a greşit, ea orî părintii ei, de a venit acéstă pacoste pe capul ei?

III.

Nu mult după ce să mărită Olimpia după doctorul Victor Nădejde, repausă Ciungul, care fu până la mórte în curtea lui Grigoride din Rěstocî.

Când să věđu Ciungul slab şi simţia, că i-se apropie sfirşitul, chiamă la sine pe preotul satului şi-i ăise: Părinte, te-am rugat să vii până la mine, ca să mă mărturisesc înaintea sfinţiei Sale, că D-ăeu scie faptele mele, Lui n'am ce-i spune. Nu-i lipsă să pui patrafirul pe capul meu, că în ghenunchi nu pot sta, până ţi-oi spune din fir în pěr faptele mele, şi de sub patrafir nici nu-i putea auăi tot cuvântul, cum să cade, ca să judeci şi să-mi dai canon de mântuire. Voiu sta aici pe pat şi sfinţia ta fi bun şedî pe scaun lângă mine, să-ţi spun tot ce-mi apasă inima, acum când simţesc sfirşitul meu. Părinte: sunt de 62 de anî în Rěstocî, de atunci 4 preoţi s'au părăndat, s'au dus la cele vecinice, şi sfinţia ta esci al 5-lea şi eu nu m'am mărturisit nici odată, nici la unul. Am fost om rětăcit, mă temeam de judecata ómenilor, dar acum, când trebuie să merg la judecata Celui de sus, mă căesc amar, că nu m'am dat de bună voe judecătii ómenesci, că de mă supuneam judecătii ceşti de jos, póte mai uşor treceam prin judecata Celui de sus. Dar ce să fac? Am fost om rětăcit, părinte, un lup am fos îmbrăcat în piele de óie.

Când eram ca de 8 anî, Părinte, mi-au murit amědoi părintii. N'am avut cine să mă iee de scurt, cine să mă înveţe o vorbă bună. Am crescut în lume, mai din cerşit, mai din furat — până eram junişan. Atunci prindeau feciorii cu funea să-i ducă la miliţie. După mine încă umblau, că eram un puşlău, fără casă, fără mėsă, fără părinti, fără neamuri, că omul sěrac n'are neamuri. De miliţie mă temeam grozav. Dar pe atunci umbla prin munţii nostrii de cătră Sěrbia o cėtă de hoţi, cum era Gorcia, Busuioc, Piperea, Trandafir şi alţii. Eu făcui ce făcui şi întrai în cėta lor. Acolo

îmi erau ăilele numěrate, eram tot cu capul în mână, scriptura noastră era: orî umplu sacul, orî îmi pun capul. Dar trăiam bine, fără muncă.

Am cutrierat Ţěra Bănatului, Părinte, cât e dela Timişóra până la Rěşava, am trecut prin Ţěra romănescă şi sěrbească şi rar a fost bănosul, cu care să nu fi făcut noi cunoscintă. Să îngrozise Ţěra Bănatului de noi. Şi eram, tot unul ca unul, vre-o 12 ómeni, toţi feciorî de lele, toţi de cei ce dau în lună, toţi de cei ce n'au ce pierde. Dar prea eram încređuţi. Odată, la un spăiie (mare posesor) Sěrbi am fost aşteptaţi cu şura plină de argaţi cu furci de fier şi cu alte arme. Când dăm să întrăm în casă, argaţii năvălesc asupra noastră, unii închid porţile să nu putem scăpa, ér alţii dau în noi ca în vite. Mie mi-au tăiat atunci mâna dréptă de a brustul, acolo mi-a şi rėmas în curte, nici n'am věđut'o mai mult. A curs din mine sânge ca dintr'o vită şi tot nu ma'm dat legat. Am scăpat numai eu cu Gorcea şi cu Piperea, ceialalţi toţi au rėmas morţi. Ne-am tras toţi în munte unde ne aşteptă nevasta lui Piperea, într'o colibă. Acolo aveam şi bunătăţile furate. Nevasta lui Piperea era o sěrboică frumuşă numită Niţa şi avea un copil ca de 10 anî, care-i ţiné de urit, câtă vreme era singură — şi mai mult era ea singură. Acolo am stat eu o érnă întregă, până m'am vindecat. Şi minunea minunilor! Fără leac, fără doftor, m'am vindecat la mână, am rėmas — věđi bine — ciung, dar m'am vindecat de nu mă mai dóre numai când să schimbă vremea. Un alt om, ar fi murit de o sută de orî, eu nu! Şi nu m'am cruţat nici cu mănăcare, nici cu beutură, şi étă n'am murit! La bordeiul lui Piperea venia din când în când Gorcea şi mai ducea cu el şi pe Piperea de făceau câte o ispravă de a lor, ci tot cam cu frica în spate, că a fost pus împěraţia o mie de taleri pentru cel ce ni-ar prinde pe noi trei, vii orî morţi. De cătră primăvară să întěmplă de móre muierea lui Piperea, şi așa rėmân în bordei numai eu cu Piperea şi cu băiatul lor. Dar' nu mult după aceea veni Gorcea şi duse pe Piperea cu sine; pe mine nu mă luără, de o parte că eram ciung şi nici de un folos la hoţii, de altă parte căci le era órecum să lase copilul singur în mijlocul codrului. A patra ăi veni Gorcea singur şi ne spune că-i rėu de noi. Piperea-i mort, ăise el, bordeiul e descoperit, nu scim óra şi ceasul când vor da preste noi pandurii, decî trebuie să mergem de acolo. Aşa fiind lucrul am luat bănetul şi scumpiile în dóuě părechî de desagi de piele, le-am pus pe doi cai şi am mers tot prin codrii până am ajuns în Ardeal la un prietin al lui Gorcea. Acolo am stat eu cu copilul şi am grijit de comori o ăi şi o nópte, până a venit Gorcea cu muierea lui şi cu o copiliţă ca de 4—5 anî. Dar acum era cât pe aci să nu mai cunosc pe Gorcea, era îmbrăcat domnesce, cu cisme cu pinteni, cu haine de postav, cu o căruţă cu 3 cai şi în ea jupănésa lui tótă în haine domnesci. Pe ea nu o cunoscusem până atunci. Aci ne spuse Gorcea așa: Mě Tomă, tu sci tăcé! Tu Pipăruş — așa ăise la copilul lui Piperea, pe care altcum îl chiamă Rosalin, tu Pipăruş încă trebuie să te înveţi de mic a tăcé. Cine te-a întrebă: a cui eşti? Ai să rěspunđi, că ai fost orfan şi te-a luat domnul Grigoride copil de suflet. Voi grijii eu de tine, de nici tatăl-tėu, de trăia, nu ar fi grijit mai bine. Tu Tomă esci ciung, nu te poţi ajutá. Afară de aceea, fiind ciung, de te las singur în lume, lesne te pot prinde şi te pun în furci. Decî, tu vii cu mine, tu-mi esci neam, auđi Tomă, îmi esci ceva unchiu orî věr, ce vrei tu. Eu îți voiú dá tot ce-ţi trebuie ca la un boer, câte ăile vei avé. De s'ar întěmplă să mor înaintea ta — jupănésa Smaranda te-a grijí după cum să cade. Alt cum noi mergem departe de aici, unde nu ne cunósce nime, că pe aici e prea aprópe de Bănat, mergem în Maramureş.

Eu m'am gândit şi m'am rěsgândit ce să fac? În urmă am věđut, că Gorcea drept are. De-mi luam dela el partea de bani ce mi-se cădea, ce făceam cu ei? mă prindeau haiducii şi era vai de capul meu. Aşa ne-am pus pe trăsură şi am venit mai mult nóptea, că ăiua poposiam şi nóptea veniam, până am ajuns aici în Rěstocî. Gorcea era cunoscut cu boeriul, întră ca administrator moşilor, apoi le luă în arěndă, ér eu grijeam de măierişte,

supraveghiam servitorii și trăiam ca banu în ladă. Mâncam și beam ce-mi cerea inima, pipam totă ziua și umblam de colea până colea, ca ispravnicii. Lui Gorcea îi diceam domnule Grigoride, între oameni, ér când eram numai noi de noi îi diceam Gorce. La băiatul lui Piperea îi aduse un dascăl de-l învăța a ceti și a scrie, apoi îl dete la oraș într'o boltă mare să se facă negustor. Jupânesă Smaranda era tot supărată, plângea mult, și rar de vorbea cu Gorcea câte o vorbă. Ea nu știuse ce pomă bună-i bărbatu-so. Acum ar fi spus, dar îi era milă de copilă; ce viitor va avé, dacă s'a adevé, că-i fata unui hoț? Și-i era milă de copilul lui Piperea și-i era milă și de mine. Așa răbdă și tăcea. Gorcea tot cel vechi rămas și după ce se făcú drag dómne »domn«; e drept, că nu mai fură, că n'avea lipsă, dar tot inimă împetrită rămas. La biserică n'a fost nici odată. Cărți sfinte n'a cetit, deși era cărturar, ci cetia numai gazetele, ca să scie pe unde caută haiducii pe Gorcea și pe Ciungul, și tot mereu îmi spunea, că-i caută ba în Turcia, ba în Sêrbia, ba în România, ba că s'a lătit faima, că-s morți ș. a.

Pe copilă o dete la școli să o facă coconița. Și o făcú. Și era frumusică și începură a-i veni pețitorii. Dar el nu voi să o mărite după nime numai după negustoriul Piperea, că, dicea el: De o mărit după el, banul rămâne în casă, dar de o dau altuia — atunci trebuie să fac și zestre fetei și parte la Piperea, parte după tatăl-so, și atunci póte și Ciungul să-și acóta partea. Jupânesă Smaranda se împotrivi la început, dícând că ea odată cu capul n'a da-o după Piperea, că de unde scie ea, că nu-și sunt chiar frați? Că se dicea, că Gorcea ar fi trăit bine odată cu nevasta lui Piperea, cu Nița. Dar Grigoride (adecă Gorcea) se răsti numai odată: Tu nuie, bani aceștia din care trăesci tu ca o grofóie, nu sunt zestre dela tată-to, ci-s bani agonisiți de mine și de Piperea, deci se cade să-i mánânce băeții mei cu a lui Piperea, nu golani de nu sciu unde?

Hei! dar jupânesă Smaranda era muere cuminte, ea scia că nu-i de pus pae pe foc, deci se făcú a-și veni în orî și dîse: Dacă-i tréba așa, bărbate, așa să fie, eu nu mă împotrivesc; de-i rînduit dela D-șeu așa, — bine; de unde nu, érá bine, fie mila d-lui.

Eu eram de față. După aceste vorbe eși Smaranda și ră-masei numai eu cu Gorcea. Atunci îmi dîse el: »Veđi bine, Tomă, copilul e al lui Piperea, tată-so ni-a fost ortac și fãrtat de cruce. E orfan. L'am crescut și i-am dat pânea în mână. I-am făcú boltă și i-am îmbrăcat-o cum se cade. Acum n'ar fi cu dreptul, că în atâta bine să bage o sărântócă, la care te miri cum ar puté să destăinue unele altele și odată din chiar senin să ne tređim cu necazul în cap. Óre ce dîci tu Tomo!« Eu îi dădui dreptate din gură, dar dela inimă îmi venia nu sciu cum, că mă temeam și eu, că coconița Catinca cu coconașul Rosalin sunt frați.

După ce eși dela Grigoride, prin grădină mă întâlni cu Smaranda. Tomo, îmi dîce ea, tu scii tăcé, nu-i așa? — Cum nu? Veđi bine că sciu! — Atunci uite încóce, copila mea s'a credinți cu Rosalin, dar când va fi cununată gata ea va peri, va înghiți-o pământul, auđi tu Tomă? E păcat să iee frate pe soră, D-șeu ni-ar bate, dacă am mai face și asta fărădelege, prelângă cele multe ce zac pe sufletul nostru. Decí, Catinca va merge în lume cu un tinér ce-i de ea, și care de bună sémă nu-i e neam. Tu să ne ajuți. În séra de nuntă va veni o trăsură cu doi cai și va sta la pórtă din uliciórá, colo dinaintea căsuții tale. Catinca s'a duce prin grădină și țup în căruță apoi largă-i lumea. Ce dîci Tomă? Bine, jupânesă. — »Dar scii tăcea Tomă?« — »Ca piatra jupânesă«. Atâta ne-a fost înțelesul, părinte. La suflet de om n'am spus până acum de astă întemplantare.

Pregătirile pentru nuntă se făceau, nici fata nici mama nu se arétau supărate nici îngândurate, dar nici vesele din sémă afară. Grigoride era tot el. Venia de regulă dimineța și séra la mine la măierște. Despre nuntă nici o vorbă. În ziua nunții tóte erau pregătite. Căsuța mea din fundul grădinii era văruiată curat și gătită anume ca acolo să se gate și desgate mirésa. Pe mine mă mutară pe câteva zile într'o casă la măierște, care însă era

numai preste drum dela a mea, că măierștea era și este preste drum dela fundul curții lui Grigoride. Eu pricepui planul dar mutul de Grigoride nici nu visă.

În căsuța aceea s'a gătat Catinca dintre măsa, să mérégă la cununie, măsa o a dus de mână până în curte, prin grădină și după ce veniră dela cununie, mirésa ér veni aci să-și schimbe, drag dómne hainele. Când veniră dela biserică înséra, că érna minteni e séră. Eu îi dusei felinariul până acolo, și ea se desbracă repede de hainele de mirésă, îmbracă și mai repede altele, luă o blană mare în spate și atunci auđirăm o sanie, fără surgalăi, fără clopoțele, stând în loc. — Veđi nene Tomo, ce sanie-i? Es. Era sania dorită. Scóte nene Tomo desagiți ceia din ladă. Scot. Adecă era să mă spetesc pân' la sanie. Arunc desagiți în sanie, ea se pune lângă un domn tinér ce era acolo și-mi dîce numai atâta: Tomo spune tati, că am fugit spre iaz și orîcât ai fugit după mine — nu mai ajuns. Cu aceste vorbe sania porni, dar nu altmintrelea, fără nici caii lui Ilie proroc n'ar fi putut merge mai pogan. Eu am stat o lécă pe gânduri cum să făuresc minciuna, se o credă Grigoride? E! îmi dîc, tăcerea-i ca mierea; n'am veđut, n'am auđit! Așa și făcui. Mersei la curte, cei câțiva óspetii povestiau, asceptau să vină mirésa, să se pună la mész. Veđénd Grigoride, că trece din timp și mirésa nu mai vine, mă întrebă: Dar ce-i cu mirésa de nu mai vine? — Sciu eu? — îi răspund, am lăsat-o gătându-se să vină, merg să ved. Cu aceste plec încet printre pomi prin grădină, să ajung la căsuța din fund. Bine sciam, că aceia-i gólă, și că lumina arde pe mész. Întorcéndu-mé îndérépt spun lui Grigoride, că uite lumina arde, dar mirésa nu mi-a răspuns orî cât am strigat'ó; în casă încă nu pot întră, că-i închisă ușa pe dinlăontru.

La auđul vorbelor mele îndată se repeđiră Grigoride cu mirele și într'o fugă au fost acolo. Strigatu-o-au pe nume — tăcere; cercat'au să deschidă ușa — nu se póte. În urmă dau cu piciorul în ușa de o fac tot ferferită și năvălesc în lăontru; caută pe tot locul, pe sub paturii, în dulap, în pod, nui și pace. Toți se mirau, că óre ce s'a putut face. La întrebările lor, răspundeam numai atâta: Nu sciu, că eu am petrecut'ó pân' aci, i-am deschis ușa, i-am aprins lumina și-am lăsat-o desbrăcându-se de haina de mirésă, — care cum vedeți e aci — să se înbrace în alte haine și să vină la cină. Pân'atunci eu am mers preste drum la măierște, să ved de vite și de servitorii. Când m'am întors, am veđut lumina, deci credeam, că dumniaei se gată, de aceea m'am tot dus la curte să trimit pe mirele după dumniaei; acum — vedeți d-vóstră ce-i! — Mai mult din gura mea nu putură scóte orî cât au cercat să mă descóse. Vă puteți întipui — părinte — ce ospet a fost acela! Nime nu se gândea la ospet. Toți ne puserem pe căutate, pela măierște, prin șuri, poduri, prin clăile de nutreț, prin grajduri, prin iazul morii, prin sat, — dar nu-i și pace! La nime nu-i plesnia prin cap, că dórá ea-i eșită din sat. Tótă noptița o căutarăm, scularém satul întreg să o caute, fágăduise Grigoride o vacă cu vițel celui ce i-ar aduce pe coconița și o scrófă cu purcei celui ce i-ar sci spune baremi unde să află. Nici un răspuns nu primi, de gândea-i, că pământul a-nghițit'ó. Jupânesă Smaranda să bocea, — veđi bine — își smulgea pèrul, își frecă mânilé și sbierá cât o luá gura: »Aduceți-mi copila, că vă dau jumătate din averea mea; fie-vé milă de mine, căutați-o și mi-o aduceți orî vie orî mórtă, să sciu că-i lângă mine!« Veđi, ea plângea, să nu se nădăiescă Grigoride, că fata-i fugită cu scirea ei. Din minuta aceea coconița Catinca a fost dusă și dusă a rămas vre-o 20 de ani. Grigoride era cătrănit, își sfărma capul, că ce s'a putut face. Într'un târđiu primi cocóna Smaranda carte dela coconița, că să nu caute în zădar, că n'or afla-o, dar trăiesce și să află bine.

La 20 de ani veni coconița Catinca cu o copilă că de 10 ani. Tatăl ei, domnul Grigoride, o pimi cu tótă cinstea, îi făcú tóte pe plac, îi da tot ce-i cerea inima. Domnul Piperea, negustoriul cu care se cununase coconița Catinca, venia și acum în casa lui Grigoride. Ba a chiar chiebat pe coconița Catinca la el, ci ea

nu a voit: »Nu-î . . . rânduie de D-đeu se fim laolaltă«, đicea ea, altcum nu i băga nici o vină.

Vremea tăcea și trecea. Grigoride din đi în đi era tot mai cărunț, jupânésa lui murise, coconița Catinca încă era acum sbâr-cită și îmbătrânită de atâta străinătate ce o mănecase, dar creștea coconița cea mică, Olimpia, ca din apă, o purtau la învățături și când veni acasă, de era de vre-o 16—17 ani, era fată de măritat. Și-i veniră numai decăt pețitorî, adecă domnul Piperea-i aduse un fecior sdravên și frumos, care în bolta d-sale învățase negustoria și acum este companist cu d-sa. Domnul Grigoride se învoi, dar cocónele odată cu capul nu. Căci đicea cocóna Catinca: Pe mine m'ai cununat cu puterea cu Piperea, care póte mă e frate, tînerul ăsta, ce vrei a-l legá de Olimpia, paremi-se că-i copilul lui Pipe-rea, avut cu o servitóre a lui, după ce eu fugii de gróza lui. Adecă vrei a dóua óră să faci bazaconiî?! Una ca asta nu va fi, că suntem ómenî și creștini!

Auđind Grigoride rěspunsul cest hotărît al ficei sale, se în-furiá într'atâta, de sbierá ca un turbat dând cu piciorul în pámênt: Trebuie să fie așa, cum voiesc eu, să nu mérgă averea la nu știu ce golan! Atunci Olimpia căđu leșinată la pámênt. Măsa cercá se o ridice, dar până să o pótá ridicá, cade și Grigoride lovit de gută.

Când se deșteptá coconița Olimpia din ameteirea, în care căđuse, era țepáná ca pétra, sta cu ochii deschiși și rěsufla, dar alt sěmn de viėtá nu putea dá, nici nu vorbea, nici nu-și mișca mână nici picior. În urmă ce se-ți mai spun, că ști părinte, că

cocóna a umblat lumea întregá 5 ani de đile pela doftorî. Aceia, orî dórá vóia lui D-đeu, o au deștepenit atâta, de póte ședé și-și póte mișcá mânilé și capul; altcum cum ști, e ológá și mută. S'a măritat după d-l Victor, are 3 prunci, D-đeu e bun, póte sěi deie de mila ei și a copiilor ei tóte puterile, ce i le-a luat pentru pėcatele moșus'o Grigoride — Gorcea.

Acum ști părinte totul; acum mă poți canóni, un hoț de codru am fost până am avut putere, după aceea un fricos nimernic, m'am temut de judecata ómenilor, gândeam, că-n veci n'a veni vremea să merg înaintea judecáții Celui de sus. Acum e aci și aceea vreme. Canonesce-mě părinte. Din ceea ce am eu căști-gat prin muncă dréptá, ca ispravnic alui Grigoride, aci pun în mâna sfinției tale 1000 fl. pe sěma bisericii, 100 fl. pentru prohod și 300 fl. pe sěma sěracilor. Parte din comorile furate nu mi-am luat, acele parte's pela negustorul Piperea, parte a dus'o cocóna Catinca în lume, când a fugit de gróza lui Piperea a negustorului, parte a mánecat'o cocóna Catinca cu doftorî și cu leacurile, de când a căđut biata Olimpia în pacoste și parte a rěmas zestre Olimpiei și e la d-l Victor.

IV.

Acum știți pentru a cui pėcate e Olimpia, soția doctorului Victor Nădejde, și mută și ológá? Nu mai întrebați dar, cine a greșit, ea orî părintii ei? Ci điceți: Dómne, să nu-ți întorci fața ta dela noi, că pėcătoși suntem.

Ioan Pop Reteganul.

Gimnasiul român din Năsăud.

În partea de cătră međá nópte și rěsărit a Transilvaniei, este un mic teritoriū mărginit la međá nópte cu Maramurěșul și cu Bucovina, ér la rěsărit cu Moldova, constátator din 44 comune románesci, a căror capitală este modestul opid Năsăud. Aceea regiune, în partea sa cea mai mare, este încunjurată și curmată de munți înalți acoperiți cu codrii seculari, locuiți în vechime numai de fiere sělbaticé, ear ómenii se retrăgeau în acele ținuturi sělbaticé numai dinaintea tirăniei, de care suferia după timpuri una séu alta din țerile limitrofe. Din aceste 44 de comune, 24 se ținurá de vechiul district al Rodnei, udat de riul Someș. Locuitorii acelor comune s'au bucurat mai totdeauna de un grad óre-care de libertate, apėrat când cu arma, când prin purtări de procese îndelungate. . . . Celelalte 20 de comune au fost supuse unor familii din Aristocrația înaltă de origine române, însă rene-gate. — Locuri plane, șesuri cultivabile sunt puține în acest district, de aceea și modul viețuirii locuitorilor era greu, cam mărgi-nit la ținerea de vite.

Cam pe la mijlocul secolului trecut s'a decis regimul împėră-tesc, ca tocmai în aceea regiune se organizase un regiment románesc compact.

Mai ántáiú s'au militarizat cele 24 comune de pe valea So-meșului, la anul 1766 și celelalte 20 la 1783.

Acéstá instituțiune militară stătú până la 22 Ianuarie 1851, când fú disolvată prin ordin mai înalt.

Índată după militarizarea acestui district, se vėđu lipsa de școle, în care să se creșcă fitorii suboficeri și oficeri, din fi de ai poporului acestui district. Astfel mai în fie-care comună de pe teritoriul reg. de graniță năsėudean se fundară școle naționale cu limba de învățámênt română, ear în Telciu, Zagra, Săngeorz, Monor și Borgo-Prund școle triviale, cu limba de învățámênt ro-mână și germáná, apoi în Năsăud o școlá militară superióră cu convict, din care eșau cei mai destoinici amploiați pentru tóte afa-cerile civile și militare.

După desființarea graniții militare își susținurá grănițerii nă-sėudenii încă în starea de mai nainte tóte aceste școle — afară de cea cu convict din Năsăud — care rěmase simplu școlá normală cu 4 clase și la care — se atașá și un curs de pedagogie. — Dar la 1863 începú a se înființa gimnasiul, clasă de clasă, în tot anul câte una până la 1871 fiind complet și dândui-se dreptul de pu-blicitate, s'a ținut la acest gimnasiú primul examen de maturitate.

E fundat pentru luminarea neamului și-si împlinesce misiu-nea cu scumpėtate. În periodul acest de 26 de ani de când există, a dat bărbați harnici și devotați pentru tóte carierele și cauzele naționale.

Cel mai popular din poeții noștri de ađi, simpaticul *George Coșbuc*, în gimnasiul din Năsăud și-a făcut studiile preparative pentru universitate.

Índată dela înființarea gimnasiului se simția lipsa de un edi-ficiú corěspunđetor spre acel scop, dar tóte deodată cine le mai póte face? S'au năcăjit cum au putut în edificiul cel vechiú cam 15 ani, apoi au început a-și edificá unul nou și la 4 Octombrie 1883 era gata, cum se vede în ilustrația de pe pagina 15, și sfin-țindu-se se predase destinațiunei, pentru care fú edificat.

Gimnasiul român din Năsăud e susținut din fondul școlastic central. Din istoria lui estragem aci pe scurt următóarele:

În speranța, că drepturile regale (veniturile fondului de pro-vente) se vor restituí comunelor din districtul Năsėudului, la ini-țiativa căpitanului suprem *Alexandru Bohoțel* și a vicariului *Grigo-riu Moisil*, în 1861 au declarat comunele acestui district protoco-larminte, cumcă:

1) cumulându-se venitele din dreptul cărcimăritului de peste an, cu venitele dreptului de crășmărit trei lunar, din venitul total al acestor drepturi se destină $\frac{3}{4}$ părți pentru formarea unui *fond școlastic central*, ér $\frac{1}{4}$ parte se încurgá în cassele comunale, în-tregindu-se din acéstá parte și fondurile școlari comunale;

2. fondul fost mai nainte de montur se rămână spre scopul destinat, la desființarea graniței, ca avere nedespărțiveră numindu-se *fondul de stipendii*.

3. Din fondul școlastic *central* se se înființeze:

- a) un gimnasiu complet cu 8 clase,
- b) un convict pentru 100 elevi, fii séu descendenți de ai foștilor grănițeri din acest district;
- c) o școlă reală inferiără;
- d) o școlă normală principală de 4 clase și
- e) o școlă de fetițe în Năsăud;
- f) școle normale în Telciu, Zagra, Borgo-Prund și Monor.

Va se đică, buni Români din districtul Năsăudului dădură tot ce avură pentru scopuri culturale. Tóte cele prevăđute sub punctul 3 se și putură face și se făcură, afară de convictul prevăđut sub lit. b) al acelu punct, care așteptă timpuri mai bune. Se sperăm însă că bravii Români grănițeri năsăudenii, cari au ridicat tóte institutele ce-și propuseseră acum sunt 25 de ani, vor ridica în viitorul cel mai apropiat și acest convict pentru binele și fericirea urmașilor lor. *)

I. P. R.

*) Ne-am bucură mult, dacă ar scrie cineva istoria școlilor din acest district românesc al Năsăudului, până încă mai sunt ici-cólea câte un veteran, care póte da prețioșe date.

Red.

(Gimnasiul superior fundațional din Năsăud.)

LIBERTATE.

*Libertate, sântă đină,
— Fiică alui Dumnezeu —
Cât de iute părăsit-ai
Căile traiului meu!*

*Dușmanii și amici fățarnici
Prea curând mi te-au răpit,
Iar' eu numai chipu-țî mósște
La pept l'am adăpostit,*

*Și de-atunci, orfan de tine,
Te desmierd, cum un avar,
Din tesauru-șî desmierdă
Giuvaerul cel mai rar.*

*Libertate, sântă đină,
— Fiică alui Dumnezeu —
Ved' c'asa mi-a fost ursita
Să te cat plângend mereu,*

*Dar — în loc de blânda-țî față —
Să ved' ghiara tirăniei,
Cum imi hăituiesce traiul
Și mi-l dă pradă urgiei.*

Xenofon Cosma.

Todorica.

Supărarea și doru
Acelea gată omu.

Așa, Todorică! Amu te poți boci; îți poți smulge părul, te poți văieta până nui vedé bine, că ți-ai mâncat odor de fată, ți-ai omorit'o cu țile, când îi era lumea mai dragă, când era ca un bujorel înflorit!

În ziua de Rusale când a eșit popa la holde, Ileana Todorichii era fata cea mai frumósă și mai frumos gătată, ea făcú cununii de grâu curat ca se împodobéscă crucea și se fie preste an de cununat miriteii. Póte își gândea că o cunună i-a fi amuși ei pe cap ér alta la Todoru lui Gavrișu Ursului.

La Sânziene ea făcú cunună de Sânziene galbine, pentru câți is la ei în casă, și mai făcú una pe deasupra. Și tóte cununile au stat pe streșina cea de paie a casei lor dintr'o aruncătură, numai cununa ei n'a stat; de trei orí o-a aruncat și de tustrele orile a căđut. Atunci s'a supérat și o-a aninat cu grebla pe streșina căsi, dar diminéța tot o află jos căđută. »Mărăsin réu« dise Ileana în ziua de Sânziene când se sculă des de diminéța, se măture ograda și se aducă apă dela isvor, apoi se gate de mers la biserică, »Mărăsin réu!« Din minuta aceea par că o pétră-i zăcea pe inimă; de câte orí trecea pe din ainea casei și vedé celelalte cununii stând pe coperiș, ér a ei căđută, tot deauna-și đicea: Mărăsin réu! De câte orí âmbla cu grebla, tot deauna-venia prin minte că cu aceea greblă a cercat se-și întepenéscă cununa pe streșină, dar tot a căđut, »mărăsin réu!« De câte orí vedea prin fânațe sânziene, tot deauna-și aducea aminte de cununa ei cea căđută și-și dicea: Mărăsin réu! O flóre galbină de vedea, îi revoca în minte cununa ei cea căđută și-și đicea: Mărăsin réu!

Și se temea grozav de mórte, cu tóte că era sănătósă ca mărul care-i mai sănátos, tinără ca o brândușă, sprintenă ca o șopârluță și frumósă, Dómne! cât se-i bei apă din gură. Dar un vierme-i ședea la inimă, și p'acel vierme nu-l putea omorí. Ea nu-și putea întipuí cum ar fi se se mărite ea cu altul, nu cu Todoru lui Gavrișu Ursului. Nu-și putea întipuí cum se iee el pe alta, și nu pe ea! Și-ar fi luat-o Todor cu drag suflet, dar veđi că lelea Todorică, mama Ilenii, nu s'ar fi învoit la una ca aceea odată cu capul. Din asta pricină la ei era tot vorbe, tot neînțelegeri, tot împoșcături. De mergea Ileana la isvor după apă, măsa o dăscălea și-n casă cum scia ea, dar atăta nu i era destul; când era Ileana prin ograda, își mai scotea capul și pe feréstră de-i bătea perele: Ilénă, de stai în vorbă cu focuital ăl de Todor, îți sfärm capul ca la șerpe!

Când venia acasă, nicí nu apuca bine a întrá biata fată în casă și și începea lelea Todorica: Te-ai cumpenit se stai până mâne, ér te-ai întâlnit cu sărântocul ăla! Mâncați-ar focul capul și năravul têu!

Orí unde mergea — tot așa; orí de unde venea — tot așa! Đi bună nu mai avea cu măsa din pricina lui Todor, și el — sêracul, nu era vinovat. Ce purta el vina, dacă-i frumos și li-i drag la fete de el? Intru cât era el vinovat, dacă nu-i mai avut? Ade-că o leacă de vină — ce se đicem — avea și Todor, că scia jucá mai bine decât toți feciorii; scia đice'n fluier și-n frunđe de-l cunosceai dintr'un sat de feciori, și era înalt și sprâncenat de n'avea sóță în șapte têrguri. Și lui îi era dragă Iléna Todorichii și la Iléna-i era el drag, dar drag ca sufletul, drag ca lumina ochilor, și măsa numai nu plesnia de necaz cum de-i e Ilenii atăt de drag, cum de nu se uită ea după alți feciori mai din ómení, cum de chiar pe el și a pus ochii?!

În ziua de Sânziene ei i-s'a aréttat un »mărăsin réu!« Din minuta aceea era ca buigată de cap. Umbla ca prin pământ, n'avea voe la nimic.

După eșitul din biserică a mers ață acasă și s'a desgátat și s'a pus pe prismă afară la sóre. Lelea Todorica gată prânzul și toți căsenii se aședară pre lângă mésză numai Ileana nu. »Tu fată hăi! strigă lelea Todorică, tu hai la prânz, nu gogi pe prismă, că nu ți-a murit odorul!« Ileana nu đise nimic, se ridică încet și se apropie de măsa, mână nu mână, sta și ea mărturie acolo ca se nu-și mai pornéscă pe drăguța de măsa cu gura pe ea. Când se depártară toți dela masă, se depártă și ea. — Dar ce i cu tine fată, ce mergi așa, de nu iai cele vase se le spelí? întrebă măsa. Ear ea se întórse, adună vasele de pe mésză, merse cu ele în tindă și le spălă pe cornul vetrii; le liciorí așa în nescire, ca dusă pe altă lume, apoi ér se puse pe prismă la sóre. Măsa vęđendu-o așa, ér se puse cu gura pe ea: Dar ce-i cu tine, ha? Gată-te și te du pe uliță, mergi la joc, nu-mí clocí aci, că-i cloci când vei fi babă!

Și Iléna ér tăcú și făcú după poruncă, se îmbracă în haine de sêrbátóre și se duse la joc. Acolo tot tineretul era adunat, toți jucau și iuiau, numai Todor sta lângă ceterași (lăutari) și trăgea dintr'o țigară. Dar când vęđu pe Iléna ivindu-se, îi eși înainte iuind:

*Hai leliți mai degrabă
Că jocul minteni se gată!*

Toți rideau, chiar și Iléna zimbi a ride și-și uita pe un minut mărăsinul cel réu.

Jucará câteva jocuri cu voe bună, când numai vęđură pe Todorica venind ca o pară de foc, și cum jucau tineretii în șură, o zăriră când intra ea pe pórtă ogrăđii, unde era jocul. Dar și se nu o fi vęđut, ar fi sciut că-i p'aci p'aprópe, că-și deschisese din drum gura cea tótă stîrbă:

— »Așa, pulhără afurisită, adecă acasă-mí umbli tot drâmboiată, ér aici te aflu ríđend și jucând cu hașmandeul Ursului. Te-oi învęța eu ascultare! Adecă pentru unul ca el îți cumpêr hainele cele mândre, pentru unul ca el te-am ferit de foc și de apă? Mai bine te sugrum ca pe un pui de vrabie, decât se te vęd cu el!«

În gura ei a stat jocul în loc, fetele țipau fețe-fețe, feciorii stau ca inlemniți. Todor lăsă pe Iléna de mână și se făcú galbin ca céra, érá Ileana rupse a plänge și se depártă plângénd dela joc. Muierile, care erau pe la joc, au cercat se domoléscă pe Todorică, dar gândea-i că aruncí pae pe foc așa se bobotea orí de ce vorbă đicea cineva. S'a spart jocul în gura ei.

Din acea minută Iléna đi bună nu mai avú; nu putea eși de rușine între ómení, că se temea că tótă lumea tot de ea vorbesce. Și drept era, că multă vreme satul ferbia numai de ceea-ce făcuse Todorica la joc. La lucru la câmp încă nu mai mergea Iléna, ci stătea tótă ziua pe prismă și împungea într'o cusătură. Dar cine ar fi băgat bine de sémă, ar fi vęđut, că mai mult descósă decât cósă. Câteodată se pomenea cântând:

*Mei badiți pentru tine,
Cu mămuca n'o duc bine;
La fântâna nu mă mână
Num'odată 'n sêptămână;
La prilaz nu-mí dá răgaz
Cată bade se te las!
Bade pentru dumniata
Mê topesc ca cânepa;
Badiți de dorul têu
Mê topesc ca inu 'n têu.*

Și se topia de pe picioare biata Iléna, se topia vedând cu ochii. Măsa dicea că-i în gălbinare și merse pe la tóte babele s'e-i descânte, dar în zădar, ea se topia de pe picioare.

Când a fost la Ilie-Proroc clopotele dela biserică gândeai că s'or sparge așa le trăgea fétul. — Óre trag de mers la biserică? orî trag de mort? — Ba trag de mort, a murit Iléna Todorichă.

Lelea Todorică umblă bocindu-se cu capul despletit ca o nebună și smulgându și pèrul, dar în zădar, de și-ar scóte și ochii tot nu mai póte aduce înapoi sufletul Ilenei, nu, că el e colo sus unde sunt sufletele cele curate. Nicî pe ceea lume nu cred s'o mai vadă lelea Todorica, că ea nu-i modru s'e mérgă unde s'a dus Ileana;

Și óre de ce lelea Todorica se împotrivia atât de tare, de nu vrea s'e vadă pe Iléna nicî jucând cu Todoru lui Gavrișu Ursului? Dórá nu era destul fecior, orî dórá ea era cea bogată mare?

De unde! P'o formă erau de avuți, dar veđi că lelea Todorică e din neam mare, are un frate popă și o soră preotésă, ea încă i fată de morar și și dicea: Eu numai pe Iléna o am, am casa mea, locșorul meu, vacile mele, am frați și surori domni și dómne, pe Iléna trebuie s'o fac batăr dăscăliță, de nu chiar preotésă! Că Gavrișu Ursului, tata lui Todor, încă nu era lipit pământului de sêrac, avea și el jugul lui și moșióra lui, — dar ce-i drept îi drept — avea și o dróie de copii, feciori și fete, și dacă ar fi dat la împărțit, puțin se venia la unul. Decî s'e temea lelea Todorica, că Todor i-a întră în bine și între neamuri și numai i a face neamul de rușine.

Acum nu i a mai face neamul de rușine, că satu-i mare, fete-s multe, și mai mari și mai mărunte și și-a afla și el una. Dar lelea Todorica nu și mai află fată în veci! Se póte tot bocî până n'a vedea bine. — Vedeți ce face fala! Apoi bună-i fala gólă? Bună în foc s'o arđă de fală!
I. P. R.

Țăraniî noștri.

La tóte națiunile de pe fața pământului, țeranul este talpa țerii; fără el tóte celelalte clase de ómenî n'ar putea esistá.

Țeranul prin munca lui îndelungată și grea dă pânea de tóte ȓilele tuturor celorlalte clase de ómenî. Țeranul prin tenacitatea lui face posibilă continuitatea neamului; țeranul prin înderétnicia cu care ține la obiceiurile și portul rēmas din moși-strămoși, face, ca națiunea, cărei aparține s'e fie vădită și bine marcată; țeranul prin păstrarea neștirbită a limbei lui materne, face ca națiunea s'e aibă

viეტă ca atare. Tóte celelalte clase de ómenî ale națiunilor, — nu esagerăm, dacă susținem, că s'ar stînge, dacă n'ar fi continu întinerite cu fii eșiți din sinul poporului, din țăránime.

Ea este mai vigurósă, mai trainică. Celelalte clase mai mult sau mai puțin, și dacă nu în fond, cel puțin în formă se conglomeréză altor națiunî.

Țeranul însē rēmâne fidel limbei sale, legi sale, portului sēu, obiceiurilor sale. Țeranul dară este factorul cel mai principal al unei națiunî.

(O părechiă tinărá din Șoimuș).

(O nevăstuță din Năsăud).

Și dacă acesta se poate dice în genere de țărănimea altor națiuni, atunci despre țărănimea noastră în special se poate dice cu tot dreptul. Ea ne-a păstrat limba, portul, obiceiurile și credințele; din țărănime ne înrolăm clasa inteligentă și cea industriașă.

Ilustrul nostru bărbat Hajdău încă a fost convins de acesta, când a scris poesia :

*Nebun, nebun de miș de oră
Acel ce caută grâu-n floră
Fe muntii rătăciți în nori :
Sunt tari, sunt nalți, sunt de granit
Dar fruntea lor cea triumfală
D'abia rodesce cu sfială
Un muschiu mărunt și otrăvit.*

*Priviți, priviți aceste văi
De rîulețe și de căi
De busuióce și de clăi
Brăzdate ca un curcubeu :
Să scaldă struguru-n lumină
Și ése miere din albină,
Și totu-e plin de Dumneșeu !*

*Nu sus, nu sus la cei avuți
In norii fumului perduți
Se nasc fecundele vîrtuți !
Poporul ce suspină jos,
E singur valea roditoare,
In care se creșcă grâu și floare
Bun și frumos*

(O fetiță coristă din Bistrița).

Eată causele, pentru cari ne-am decis a ilustra Revista noastră cu tipuri țărănesci, de pre cari se vede esteriorul frumos al țeranului nostru și portul cel pitoresc al lui. In fie-care broșură vom produce astfel de tipuri din deosebite ținuturi, ca la finea anului să prezenteze Revista noastră un complet tablou de tipuri țărănesci.

I. P. R.

Doina.

Din »Fire de tort« de George Coșbuc.

*Copilo, tu ești gata
De-apururea să plângi !
Și când ești tristă, Doino,
Tu inima ne-o frângi.
Dar nu știu cum, e bine
Când plângi, că 'n urma ta
Noi plângem toți, și-amarul
Mai dulce ni-e așa.
Și toate plâng cu tine
Și toate te 'nțeleg,
Că 'n versul tău cel jalnic
Vorbesce-un nēm întreg.*

*Pe fete 'n faptul serii
Le 'ntâmpini la isvor,
Tu singură stăpână
Pe sufletele lor.
Le 'nvești ce e iubirea
Și rîdi cu ochi șireți,
De-odat' apoi te 'ntuneci
Și cântece le'nvești :
Să cânte ziua 'n luncă
Și séra când se 'ntorc,
Când triste 'n pragul tinđii
Stau singure și torc.*

*Când merg flăcări la óste
Cu lacrimi tu-ți petreci
Și stai cu ei, și-e milă
Să-ți lași pustii, se plecî.
Cântând le-aduci aminte
De-o fată din vecini,
De mame, și de-ogorul
Umplut acum de spini.
Și când i-omórá dorul
Și 'n jurul tău se strîng,
Pui fluierul la gură
Și cânti, ér dînșii plâng.*

*E plin de ómeni câmpul,
Tu, Doino, 'n rînd cu ei.
Moșnegi și ómeni tineri
Și tinere femei
Adună fînu 'n stoguri
Și snopi din spice fac —
Din scutece copilul
Când plînge 'n săhaidac
Te duci și-l joci pe brațe
Și-l culci apoi pe sîn
Și-ți cânti s'adormă 'n umbra
Căpițelor de fîn.*

*Din văi tu veđi Amurgul
Spre culmi înaintînd,
Pe cóste-auđi páraie
Prin nópte sgomotînd,
Și-ascultî ce spune codru
Când plînge ziua 'ncet :
Ah, tóte Doino, tóte
Te fac se fî poet.
Și, singură cu turma,
Privind pierdută 'n zări
Spui munților durerea
Prin jalnice cântări*

Pe del Românul ară
Slăbit de-amar și frânt,
Abia 'și apasă fierul
In umedul pământ.
Tu-l vezi sorman, și tremură
Să-l mângâie în nevoi,
Și merge cu el alături
Cântând pe lângă boi,
Er bieții boi se uită
Cu milă la stăpân —
Pricep și ei durerea
Sormanului Român.

Eu te-am văzut odată
Frumoasă ca un sfânt,
In jur stăteau bătrânii
Cu frunțile 'n pământ.
Cântai ca 'n vis de-o lume
Trăită ntr' alte vremi
De ómenii dragi, din grópă
Pe nume vrând se-i chiami.
Și ncet din vreme 'n vreme
Bătrânii 'n jur clipeau
Și mâncile hainei
La ochi și le puneau.

Dar étă! Cu ochi tulburi
Tu stai între voinici,
Te ved cum juri și blastemi
Și pumniți și ridici!
Pribegi de bir și clacă,
Copii fără noroc,
Tu-i stringi în codru nóptea
Sub brați pe lângă foc.
Și cânti cu glas selbatic,
Și 'n jur ei cântă 'n cor
Cântări întunecate
Ca sufletele lor.

Când scii haiduci în codru
Te prindți cu ei fartat,
Le-areți poteci ascunse,
Pe stânci le-așterni tu pat.
Când pun picioru 'n scară,
Ții roibul lor frâu;
Grăbit, când prind ei pușca,
Scoți plumbii de la brâu:
Er când ochiesc, cu hohot
Tu râți, căci plumbii moi
S'au dus în pept de-adreptul
Spurcatului ciocoi

Ai tei sîntem! străinii
Te-ar pierde de-ar puté
Dar când te-am pierde, Doino,
Ai cui am rămânea?
Să nu ne lași iubito,
De dragul tēu trăim:
Serați suntem cu toții
Serați, dar te iubim!
Rămâi, că ne ești Dómnă
Și lege-ți al tēu glas;
Invață-ne se plângem
C'atât ne-a mai rămăs!

Din spiritul altora.

Un mit șfedic. O țină bună se cobori odată din sferele înalte jos pe pământ cu un corn plin de daruri, ca se le împartă între femei. »Mie se-mi dai« țice Castiliana, pēr negru și așa de des, cât se nu-mi trebuéscă nici manta, tot se mă acopere. — »Pe mine se mă faci rotundă, cum e luna plină,« țise Mohamedana. — »Dă-mi mie ochi,« țise italiana, »din care se iasă fulgere ca flăcările vesuvului.« — Mie se-mi dai grație în umbret,« țise francesă. — Mie dă-mi colórea cea fină, fragedă, a rosei selbatică, se rugă Englesóica. — »Mie statură regéscă,« pofti Rusóică. Numai o femeie sta smerită în dărăt. Nimenea n'o observase până acum. »Eu mai am un singur don: Am o inimă fidelă plină de iubire curată. Cui i trebuie?« Tóte-și mișcau buzele ca spre un ris batjocoritor. »Colo din dărăt este o femeie,« țisără tóte, »care încă n'a primit nimic. Dăi iei ultimul don.« — »Tu capeți donul cel mai frumos,« țise țina. »Apropie-te tu muiere germână!«

*

Pe de departe. »Joci cărți?« — »Ba!« »Dar biliard?« — Nicî! »Atunci joci popici?« »Nicî când!« — »Póte merge bucuros la teatru?« — »Nicî odată!« — »Așa! Atunci im poți fórté ușor împrumutá 20 de franci!«

*

La pețit. *El*: „Spune-mi, scumpă domnișórá, vrei să fi a mea?“ *Ea*: „Im vei concede se ámbli unde voiú voi?“ *El*: „Orî unde și orî când.“ *Ea*: „Și vei permite ca mama se ședă la noi?“ *El*: „Bucuros!“ — *Ea*: „Și nu vei cere cheia casei?“ — *El*: „O arunc în Dunăre!“ — *Ea*: „Și vei abđice de jocul de cărți și de fumat și vei fi pururea la cină la órele anumite?“ — *El*: „Pururea pe minutá!“ — *Ea*: „Atunci regret mult, dar după un așa motofete — nu mă pot mărítá!“

*

După părerea lor. Institutórea: „Cine a fost cel mai mare cuceritor?“ — Unele eleve mai mari: „Don Juan! !!“

*

Un compliment. „Fi bun spune-mi, domnule profesor, . . . am cetit ađi într'o fóie despre un asil pentru idioți — sunt dórá și ei ómenii?“ — „De sigur, iubite tertianer, sunt ómenii întocma cum sunt eu și tu!“

*

Temeinic principiu. A: De ce nu merge la medic, dacă ești asa bolnav? B: Nu voiú se mor așa curund. —

*

Critica ucenicului. Măistărița (la mesă): „Dar, Nițule, de ce nu-ți mânânci carnea?“ — Nițu: „E încă prea fierbinte!“ — Măistărița: „D'apoi nu poți sufla?“ Nițu: „Ba eu pot, dar nu cutez, mă tem c'oiú . . . sufla-o!“

Lumină nu glumă!

O cetate, care-i atât de norocósă că are gaz natural de iluminat, e cetatea Indianapolis în America nordică. Acolo se află la o depártare de 30 kilometri dela cetate o grohotă subterană plină pururea cu gaz. Grohota e așa de mare și prodece atâta gaz, încât gazul se póte conduce pe țevi în cetate spre a luminá și încălđi cu el. Apoi ce e mai interesant, că gazul e atât de curat, de nu mai reclamă nici o manipulare.

Bibliografia.

† Biblioteca »Foi Literare«. La Oradea-mare a început să apară »Biblioteca Foi literare«, conținând tot felul de scrieri alese într'o formă plăcută și foarte efină. Primul volum a apărut sub titlul: »Logodnica contelui Stuart«, povestire din viața Românilor bihoreni, de dómna L. Rudow-Suciu. Este o carte de 148 pag. 8°, tipar mărunt, dar frumos și curat. Prețul numai 25 cruceri (cu porto 30 cr.), — un preț în adevăr peste măsură efin în asemănare cu mărimea opului. Al doilea volum apărut este: »Povestea despre prințul Ahmed al Kamel« séu *Priveagul îndrăgostit*, tradusă de Dr. T. Format mare. Prețul 30 cr. Acésta cu deosebire e o drăguță poveste orientală.

Retorica și carte de cetire. In editura Carol Csallner, Bistrița, se află »Retorica și carte de cetire«, de Prof. G. Pletos și I. Ghețe, întogmită in conformitate cu planul ministerial pentru cl. V. și VI-a gimnasială.

Cartea conține partea teoretică pentru tehnica compozițiilor în prosă de genul descriptiv, narativ, filosofic-didactic și de genul oratoric. Conține apoi mai multe modele in text și un număr corăspunđător de bucăți de cetire anume căutate și luate dela cei mai buni scriitori români. Special cartea de cetire are: 14 specimene de conținut rotunđit din genul descriptiv; 13 din genul narativ; 15 din prosa filosofică: 17 din genul oratoric.

Cartea a fost aprobată din partea Inaltului Ministeriu r. m. pentru culte sub Nro. 34134 ex 1895; ér de cătră presa română a fost apreciată ca o carte de valóre. Ea are VIII+326 pagini și costă 1 fl. 80 cr. = 3.60 coróne, pentru Ungaria; ér pentru România 4 franci.

Librării și vândătorii capetă rabat.

Comandele se pot face la tipografia Csallner in Bistrița (Besztercze) orí la autori in Năséud (Naszód).

Din scrierile Redactorului »Revistei ilustrate« au apărut până acum următoarele:

1. »Trandafir și violele«, poesii populare (ed. I. 1884, ed. II. 1891).
2. *Chiuituri* (ed. I. 1891. ed., II. 1897).
3. *Starostele* (ed. I. 1891, ed. II. 1896).
4. »Leonat cel tiner« (1893).
5. »Buchetul« (1894).
6. »Prietinul sáteanului român«, (1895).
7. »Bocete«, (1897).
8. »Opșaguri« (1897).

Aceste opt cărțicele se află de vândare la editorul A. Todoran, posesorul tipografiei »Aurora« Gherla (Szamos-Ujvár).

9. »Țigani«, (1886) in tipografia seminarială Blaj.
10. »Inimióra«, flórea poesiei naționale (1885) librăria W. Krafft, Sibiu.

11. »Povești ardelenesci«, (5 broșure) 1888.
12. »Cartea poporului« (1892); aceste două din urmă in librăria N. I. Ciurcu, Brașov.
13. »Pomăritul practic«, (Arad) tipografia seminarială.
14. »Povești poporane«, edate și premiate de »Asociațiunea Transilvaniei, Sibiu 1895.

Opiniunea relativă la opșorele acestea, și-au dat-o foile noastre la timpul său. Noi, despre lucrările noastre, nu putem đice nimic. Ne asigură însă d-nii editori, că publicul le cetesce cu plăcere, ceea ce ne și place a crede, de óre-ce unele prind a apărea in a două edițiune.

Găcitură.

1. 4. 3. 4.	}	Găci ce ține chipul meu?
2. 3.		Ce m'a facut Dumneđeu?
3. 2. 4. 1. 4.		Făr' de ea ai pită in casă?
4. 1. 3. 4.		Și la dușman de ce-i pasă?

*Inițialele la tóte
Dau un nume de cetate
In tótă lumea vestită
Și de Români mult iubită.*

Telefonul Redacțiunii.

Mai mulți domni ne pun următoarele întrebări:

- 1) de primim prețul abonamentului in marce postale române?
- 2) de primim material pentru Revistă?

La aceste răspundem:

ad. 1) Prețul abonamentului mai lesne se trimite prin asemnațiuni postale. Punénd cineva cu asemnațiune orí-ce soiú de bani, se prefac ca prin farmec in bani de ai nostri până vin la noi.

ad. 2) Material bun primim orí dela cine și orí de unde, numai să fie bun și bine scris. Cine voesce a scrie la »Revista Ilustrată«, va binevoí a observa următoarele: a) va scrie numai pe o pagină; b) va lăsa spațiu pe margine, ca să avem unde face corecturi; c) va scrie legibil și nu prea des; d) va sci înainte, că materialul neadmis in »Rev. Ilustrată« i-se inapoiază — de va cere — ci pe speșele densusului; e) pentru material bun, ce va da $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ cóle de tipar va primí »Rev. Il.« gratuit, orí de a apucat a o plăti, i-se vor trimite banii. Ací se înțeleg numai articlii originali și in adevăr buni din tóte punctele de vedere; f) Scrisorile nefrancate nu le primim.

Dlui Titurus in B. Noi credem, că d-ta ai putea scrie mai bine povești și legende. Cetesce legenda »Beneșului«, din acéstă broșură și-ți adă aminte de delurile și văile dela d-vóstră. Póte au și ele povestea lor. Cu de aceea ne-ai face un bun serviciú.

Domni Autori și Editori, cari vor să le anunțăm opurile in bibliografia »Revistei Ilustrate«, sunt rugați a trimite un esemplar editorului in Șoimuș (Nagy-Sajó) și un esemplar redactorului in Reteag (Retteg).

»Revista Ilustrată« nu se dá pe credit. Câți au cerut, toți au primit broșura de probă, dar sunt rugați a o aboná cel puțin pe $\frac{1}{2}$ de an, de le convine, de nu, fie buni a ne retrimite broșura, că nu-i nici o supărare. Abonenții sunt rugați a ne scrie adresele fórte lámurit și a grăbi cu abonarea, spunénd espres de vor a avé ediția de salon, care costă 6 fl. (15 franci) pe an, orí cea poporală, care costă numai 3 fl. (7 franci 50 bani) pe an.

Abonamentele se trimit la editor in Șoimuș (Nagy-Sajó), manuscrisele la redactor in Reteag (Retteg) Transilvania.

Cuprinsul broșurei I. »Cătră on. public cetitor«, pag. 1. — »Progresul Românilor din Bistrița«, pag. 2. — »Ștefan Vodă«, (poesie) pag. 2. — »Biserica Curtea de Argeș«, pag. 4. — »Legenda s. bisericii dela Curtea de Argeș«, pag. 5. — »Visarion Roman și institutul Albina«, pag. 7. — »Legenda Beneșului«, pag. 9. — »Dómne cine a greșit«, (novelă) pag. 10. — »Gimnasiul din Năséud«, pag. 14. — »Libertate«, (poesie) pag. 15. — »Todorica«, (nov.) pag. 16. — »Țăranii noștri«, pag. 17. — »Doina«, (poesie) pag. 18. — »Din spiritul altora«, pag. 19. — Bibliografie, Găcitură și Telefonul redacțiunii pag. 20.

Ilustrațiuni. 1. Biserica cea vechiă, (pag. 2). 2. Biserica cea nouă din Bistrița, (pag. 3). 3. Visarion Roman, (pag. 7). 4. Institutul Albina (pag. 8). 5. Gimnasiul din Năséud, (pag. 15). 6. O părechă tineră din Șoimuș (pag. 17). 7. O nevăstuță din Năséud, (pag. 17). 8. O fetiță coristă din Bistrița, (pag. 18).

Ilustrațiunile de sub 1, 2, 5, 6, 7 și 8 sunt după fotografiile dlui A. Roșu, fotograf in Bistrița.